

=PRIJEDLOG=

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2023.-2027. godine

februar 2023. godine

SADRŽAJ

<u>SKRAĆENICE</u>	3
<u>UVOD</u>	4
<u>Struktura Gender Akcionog Plana (GAP) BiH za period 2023.-2027. godine</u>	4
<u>STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI</u>	7
<u>I. STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, implementacija i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima</u>	7
I.1. <u>Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovine ljudima</u> 10	
Rok implementacije: 2023 - 2027. godine	16
I.2. <u>Javni život i donošenje odluka</u>	16
I.3. <u>Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima</u>	21
I.4. <u>Zdravlje, prevencija i zaštita</u>	29
I.5. <u>Socijalna zaštita</u>	32
I.6. <u>Rod i sigurnost</u>	35
I.7. <u>Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena</u>	38
<u>II. STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova</u>	41
<u>Koordinacija implementacije i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BiH</u>	41
II.2. <u>Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova</u> ...43	
II.3. <u>Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova</u>	46
II.4. <u>Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva</u>	48
II.5. <u>Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova</u>	50
<u>III. STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva</u>	53
III.1. <u>Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou</u>	53
III.2. <u>Saradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom</u> ...55	

SKRAĆENICE

ARS BiH MLJPI	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
AP UNSCR 1325 u BiH	Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini
BD BiH	Bosna i Hercegovina
BD BiH	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
CEST	Centar za edukaciju sudija i tužilaca
CIK BiH	Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine
CEDAW	UN Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
DEI	Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine
EK	Evropska komisija
EU	Evropska Unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIGAP	Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana
GC FBiH	Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
GC RS	Gender centar Republike Srpske
GAP BiH	Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine
GIM	Gender institucionalni mehanizmi
GREVIO	Grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KO	Koordinacioni odbor
KORS	Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
MCP BiH	Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine
MFT BiH	Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
MKT BiH	Ministarstvo transporta i komunikacija Bosne i Hercegovine
MS BiH	Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine
MVTEO BiH	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
MP BiH	Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine
MVP BiH	Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine
MKP BiH	Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine
MLJPI BiH	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NVO	Nevladina organizacija
OS BiH	Oružane snage Bosne i Hercegovine
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
OV/SO/GV/SG/SD	Općinsko vijeće/Skupština općine/gradsko vijeće/Skupština grada/Skupština BD BiH
PS BiH	Parlamentarna skupština BiH
PD PS BiH	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH
RS	Republika Srpska
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNFPA	Populacijski fond Ujedinjenih nacija
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za djecu
UNSCR 1325	UN Rezolucija Vijeća Sigurnosti „Žene, mir, sigurnost“
UN WOMEN	Agencija Ujedinjenih naroda za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena
USAID	Agencija za međunarodni razvoj Vlade SAD

VE
VM BiH
VSTV
ZoRS BiH

Vijeće Evrope
Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

UVOD

Struktura Gender Akcionog Plana (GAP) BiH za period 2023.-2027. godine

Struktura GAP BiH za period 2023. – 2027. se oslanja na strateške ciljeve, prioritete i mjere prethodnog GAP BiH za period 2018-2022. godine, državne i entitetske strategije razvoja, Strategiju za ravnopravnost muškaraca i žena Evropske unije i druge relevantne strateške dokumente Vijeća Evrope (u daljnjem tekstu

VE), Evropske unije (u daljnjem tekstu EU) i Ujedinjenih nacija (u daljnjem tekstu UN). To je okvirni strateški dokument koji daje smjernice za izradu operativnih planova i drugih implementacijskih dokumenata institucija na svim nivoima organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini (BiH). Ovaj strateški dokument sadrži sve oblasti društvenog života, ali su utvrđene prioritetne i transverzalne (eng. *cross-cutting*) oblasti, kao i oblasti koje se odnose na jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, te jačanje saradnje i partnerstva. Na ovaj način jasnije su definisane obaveze institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, te obaveze i odgovornosti resornih ministarstava i nadležnih institucija u svakoj prioritetnoj oblasti.

GAP BiH, za period 2023.-2027. godine sadrži tri strateška cilja u okviru kojih se definišu prioritetna područja djelovanja, odnosno programi i mjere potrebne za postizanje tog cilja.

STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, implementacija i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima

Prioritetne oblasti:

- I.1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima
- I.2. Javni i politički život i donošenje odluka
- I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima
- I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport
- I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita
- I.6. Socijalna zaštita
- I.7. Rod i sigurnost
- I.8. Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena

STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Prioritetne oblasti:

- II.1. Koordinacija implementacije i nadzor nad implementacijom GAP BiH
- II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova
- II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova
- II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva
- II.5. Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova
- II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova

STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

Prioritetne oblasti:

- III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou
- III.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

Svaka oblast u svakom strateškom cilju sadržavaće:

- Kratku analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente;
- Programe mjera u skladu sa Zakonom o Ravnopravnosti spolova u BiH (ZoRS BiH);

- Nadležne nosioce odgovornosti i rokove. Primarni nosioci odgovornosti u strateškim ciljevima 2 i 3 su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u strateškom cilju 1, primarni nosioci odgovornosti su nadležni organi državne uprave u skladu sa zakonski propisanim obimom rada, i
- Obavezu izvještavanja.

Transverzalne oblasti su podjednako važne za postizanje sva tri strateška cilja, koji predstavljaju sastavni dio svih navedenih prioriteta. Transverzalne oblasti obuhvataju medije, poboljšanje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca, ulogu muškaraca i usklađivanje privatnog i profesionalnog života. Planiranju i realizaciji aktivnosti i akcionih mjera u ovim oblastima pristupiće se i strateški, sistematski i multisektorski.

STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI

STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, implementacija i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima

Uvod

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (ZoRS BiH), član 24, utvrđuje obaveze svih institucija vlasti da poduzmu mjere kako bi se provele mjere propisane ovim zakonom i GAP-om BiH.

Da bi ispunile ove obaveze, državne institucije moraju razvijati i provoditi aktivne javne politike i strateške mjere u cilju otklanjanja nejednakosti i postizanja ravnopravnosti spolova u svim sferama života. Uključivanje standarda i principa ravnopravnosti spolova u sve oblasti društvenog života („gender mainstreaming“) obaveza je institucija za ravnopravnost spolova, ali i svih nadležnih institucija koje su dužne uvoditi i primjenjivati ove standarde u svom obimu rada.

Strateški cilj 1. definiše obaveze nadležnih državnih institucija u prioritetnim oblastima u skladu sa ZoRS-om i međunarodnim dokumentima za ravnopravnost spolova. U njima su navedene mjere koje su nadležni organi dužni poduzeti u periodu implementacije GAP-a BiH. Rokovi, kao i nosioci aktivnosti biće utvrđeni godišnjim operativnim planovima koji će biti definirani u skladu sa nadležnostima institucija propisanim odgovarajućim zakonskim okvirom.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu ARS BiH MLJPI), Gender centar FBiH (u daljnjem tekstu GC FBiH) i Gender centar Republike Srpske (u daljnjem tekstu GC RS) nastaviti će pružati stručnu podršku u sprovođenju aktivnosti nadležnih institucija. Aktivnosti MLJPI ARS BiH, GC FBiH i GC RS biće dodatno definisane Strateškim ciljem 2.

Stateški cilj 1 uključuje mjere i aktivnosti u osam prioritetnih oblasti:

1. Sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovinu ljudima;
2. Javni život i donošenje odluka;
3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima;
4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport;
5. Zdravlje;
6. Socijalna zaštita;
7. Rod i sigurnost;
8. Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena.

Mjere u navedenim oblastima definisane su prema sljedećoj strukturi:

- Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza koje direktno ili indirektno regulišu pitanja ravnopravnosti spolova;
- Implementacija analiza sa aspekta ravnopravnosti spolova (gender analiza) zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata;
- Vođenje statističke evidencije, analiza i redovno objavljivanje podataka, razvrstanih po spolu;
- Izrada i implementacija mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama u skladu sa obavezama iz ZoRS BiH;
- Provođenje obuka o ravnopravnosti spolova;
- Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova;
- Redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova;

Principi za definisanje mjera i aktivnosti institucija:

- *Princip korištenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova*

Prilikom kreiranja i realizacije aktivnosti institucije koriste međunarodne standarde iz oblasti ravnopravnosti spolova, a posebno standarde koji proizilaze iz dokumenata UN, VE i EU. U svakoj oblasti GAP BiH navedeni su osnovni dokumenti iz kojih proizilaze međunarodni standardi.

- ***Princip usklađivanja propisa sa ZoRS-om BiH***

U skladu sa članom 24 (stav 3.) ZoRS-a BiH, svi zakoni, podzakonski akti, strategije i akcioni planovi moraju biti usklađeni sa odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima u oblasti ravnopravnosti. Usvojeni međunarodni dokumenti zahtijevaju uvođenje odredbi za postizanje ravnopravnosti spolova i zabranu diskriminacije po osnovu spola u pravni sistem, a ne samo u zakone koji direktno uređuju pitanja ravnopravnosti spolova i diskriminacije.

Princip eliminacije diskriminacije na osnovu spola

Aktivnosti institucija će biti usmjerene na otklanjanje uzroka koji dovode do diskriminacije na osnovu spola, koja je uzrokovana biološkim razlikama između muškaraca i žena, ali i sociološki i kulturološki uslovljenim razlikama između muškaraca i žena.

- ***Princip ravnopravnosti spolova***

U skladu sa potrebama, aktivnosti GAP-a BiH trebale bi biti usmjerene na postizanje ravnopravnosti spolova s ciljem da muškarci i žene imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, jednaku korist od postignutih rezultata, te da su podjednako prisutni u svim oblastima javnog i privatnog života. Aktivnosti GAP-a BiH će biti usmjerene na osnaživanje žena u onim oblastima u kojima su žene posebno isključena grupa, kroz uvođenje posebnih mjera koje predviđa ZoRS BiH.

- ***Princip saradnje sa institucijama za ravnopravnost spolova***

Prilikom kreiranja i realizacije aktivnosti iz GAP-a BiH bilo bi neophodno da institucije ostvare kontinuiranu saradnju sa institucijama za ravnopravnost spolova (ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS) kako bi zajedničkim kapacitetima ostvarili efikasne, efektivne i održive rezultate.

- ***Princip analize uticaja budžeta na različite potrebe žena i muškaraca (rodno odgovorno budžetiranje)***

Prilikom planiranja aktivnosti i izrade analiza stanja u pojedinim oblastima, potrebno je da svaki budžetski korisnik izvrši analizu kako bi se procijenio uticaj postojećih budžetskih sredstava na zadovoljavanje različitih potreba žena i muškaraca. Ova analiza bi trebala poslužiti kao osnova za planiranje aktivnosti po GAP BiH oblastima.

- ***Princip saradnje sa nevladinim organizacijama (NVO)***

U planiranju i realizaciji aktivnosti, nadležne institucije treba da po potrebi sarađuju sa NVO u onim oblastima u kojima NVO imaju izgrađene kapacitete za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova. Nevladine organizacije koje rade sa krajnjim korisnicima imaju informacije o potrebama tih grupa i mogu doprinijeti efikasnijoj realizaciji aktivnosti GAP BiH.

- ***Princip (postizanja) održivosti aktivnosti***

Prilikom kreiranja i implementacije aktivnosti GAP BiH od strane institucija, svi nosioci odgovornosti su dužni poduzeti odgovarajuće mjere definisane članom 24 ZoRS BiH. Ovo uključuje:

- donošenje programa mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti,
- donošenje novih ili izmjena postojećih zakona i drugih propisa u cilju njihovog usklađivanja sa odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova,
- provođenje aktivnosti i mjera GAP BiH kroz redovne programe rada uz osiguranje budžetskih sredstava,
- osiguranje prikupljanja, vođenja, analize i prikazivanja statističkih podataka razvrstanih po spolu.

Svi nosioci aktivnosti dužni su da prilikom pripreme prijedloga aktivnosti za implementaciju GAP-a BiH analiziraju rodnu situaciju u određenoj oblasti, te da predlože mjere za otklanjanje uočene rodne neravnopravnosti u toj oblasti.

- ***Princip uključivanja transverzalnih oblasti***

Prilikom planiranja, realizacije i izvještavanja o aktivnostima u institucijama potrebno je uključiti oblasti koje su transverzalne, odnosno koje se prožimaju kao sastavni dio svake prioritetne oblasti.

Transverzalne oblasti su:

- *Mediji*

Stereotipi i predrasude su glavni uzrok rodne neravnopravnosti i diskriminacije po osnovu spola, a sve aktivnosti treba da budu usmjerene na promjenu svijesti o ravnopravnosti spolova u široj i stručnoj javnosti. S obzirom da mediji imaju veliki uticaj na društvene promjene, medijska promocija ravnopravnosti spolova, kao principa ljudskih prava, može ubrzati strukturne promjene u pravcu ravnopravnosti spolova.

- *Unapređenje položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca*

Otežavajuća okolnost za ostvarivanje prava je diskriminacija i isključenje po više različitih osnova, kao što su spol i dob, spol i pripadnost nacionalnoj manjini, spol i imovinsko stanje, spol i invaliditet, seksualna orijentacija, rodni identitet, spolne karakteristike i svaka druga okolnost koja ima za posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje prava na ravnopravnoj osnovi. Prilikom planiranja aktivnosti potrebno je obratiti posebnu pažnju na specifične potrebe višestruko isključenih grupa, odnosno lica koja su izložena višestrukoj diskriminaciji, uključujući rodne aspekte i probleme.

- *Uloga muškaraca*

Neravnopravnost spolova i diskriminacija na osnovu spola su pitanja koja utiču na ostvarivanje prava i žena i muškaraca. Radi efikasnog rada na otklanjanju neravnopravnosti spolova i diskriminacije na osnovu spola, neophodno je podsticati veće uključivanje muškaraca kao prirodnih partnera. Uključivanje muškaraca i dječaka u sve segmente ravnopravnosti spolova dovodi do smanjenja nasilja u kojem su nasilnici muškarci, dovodi do poboljšanja partnerskih i porodičnih veza, jača inicijative ženskog pokreta, utiče na poboljšanje zdravlja i žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, te vodi ka ubrzanju i djelotvornosti svih drugih intervencija u oblasti ravnopravnosti spolova.

- *Usklađivanje privatnog i profesionalnog života*

Rodni stereotipi i podjela na rodne uloge utiču na društvene modele koji ženu često drže odgovornom za porodični i privatni život (za neplaćeni rad), a muškarca za javnu sferu i poslovni život (za plaćeni rad). To rezultira nejednakom podjelom kućnih i porodičnih obaveza, što je jedan od glavnih razloga diskriminacije žena na tržištu rada, ograničavajući njihovo političko i društveno učešće. Zato je potrebno podsticati mjere za usklađivanje privatnog i profesionalnog života, kao što je, između ostalog, razvoj poslovnih praksi koje poštuju porodični život i podjednako su dostupne ženama i muškarcima.

- ***Princip koordinacije, saradnje i poštovanje ustavom utvrđene podjele nadležnosti***

ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH će u postupku izrade i implementacije GAP BiH poštovati princip koordinacije, saradnje i poštovanja ustavima utvrđene podjele nadležnosti. Istovremeno, MLJPI ARS BiH koordinira procesom izrade i implementacije ovog plana na način da u tom procesu ostvaruje saradnju sa GC RS i GC FBiH, koje sprovode koordinaciju i saradnju sa institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u nivou entiteta i lokalnih zajednica u oblastima koje su u nadležnosti entiteta i lokalnih samouprava. U ovom procesu uzimaju se u obzir važeći zakoni, politike, strategije i prioriteti entiteta kako u planiranju ciljeva, mjera i aktivnosti, tako i prilikom izvještavanja. GC RS i

GC FBiH imaju obavezu poštovanja nadležnosti utvrđenih na nivou Bosne i Hercegovine. Planovi i izvještaji o napretku GAP-a BiH bit će dostavljeni na odobrenje nadležnim organima Bosne i Hercegovine, Republike Srpske (u daljnjem tekstu RS) i Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu FBiH). Ovaj princip podrazumijeva i obavezu razmjene informacija, međusobnog izvještavanja o napretku i preprekama, te promociju i razmjenu iskustava i dobrih praksi u Bosni i Hercegovini, regiji i na međunarodnom nivou.

Prioritetne oblasti u okviru strateškog cilja 1:

Sprečavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovine ljudima

Uvod

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj priključivanje evropskim integracijama, treba da uskladi svoje propise sa međunarodnim dokumentima koji regulišu pitanje nasilja i trgovine ljudima (trafficking). Ovi dokumenti su brojni, a najvažnije je istaknuti sljedeće: Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (**CEDAW Konvencija**); **UN Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104, 20 decembar 1993. godine)**; **Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 – Žene, mir i sigurnost” (UNSCR 1325)**; **Pekinška deklaracija i platforma za akciju**, usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji žena u Pekingu 1995. godine, **Konvencija VE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i Preporuka VE Rec (2002)5**. Vijeće EU je 08. decembra 2008. godine usvojio Smjernice EU o suzbijanju nasilja i svih oblika diskriminacije nad ženama i djevočicama¹.

Prema članu II Ustava, Država Bosna i Hercegovina garantuje najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, te obezbjeđuje zaštitu od zlostavljanja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (stav 3(b)); pravo na pravično suđenje u građanskim i krivičnim postupcima (stav 3 (e)); pravo na privatni i porodični život i smještaj (stav 3 (f)). Osim toga, Bosna i Hercegovina je obavezna da svojim građanima obezbijedi najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda ugradnjom 15 najvažnijih instrumenata za zaštitu ljudskih prava u svoj ustavni sistem. Ove obaveze u primjeni međunarodno priznatih standarda u oblasti ljudskih prava naznačene su u Dejtonskom mirovnom sporazumu. Ustavom Bosne i Hercegovine je propisano da su „opća načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta“.

U skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, država mora osigurati prava i slobode. Zabranjena je diskriminacija i na osnovu spola. Nasilje nad ženama, kao izraz neravnoteže moći i neravnopravnosti spolova, prisutno je u svim društvima bez obzira na politički i ekonomski sistem, bogatstvo, rasu ili kulturu. Imajući u vidu da se žene suočavaju sa diskriminacijom i nasiljem od strane države, zajednice i članova porodice potrebno je poduzimati sistemske mjere kako bi se nasilje spriječilo.

Prema ZoRS BiH nasilje na osnovu spola je „**svaka radnja koja uzrokuje ili može uzrokovati fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnju takvim radnjama koje onemogućavaju lice ili grupu lica da uživaju svoja ljudska prava i slobode u javnoj i privatnoj sferi života**“. Nasilje u porodici kao krivično djelo definisano je u entitetskim zakonima i u Krivičnom zakonu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Zaštita od nasilja u porodici definisana je posebnim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici na nivou entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

U Bosni i Hercegovini veliki broj žena suočava se sa problemom porodičnog nasilja. Naše društvo je izgrađeno na dubokim patrijarhalnim temeljima, tako da žene žrtve nasilja ne uživaju podršku društva i suočene su sa tradicionalnim predrasudama i nerijetko nastavljaju život sa nasilnim licem, prvenstveno zbog ekonomske zavisnosti i straha za djecu.

¹En, „EU Guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them”

Trgovina ljudima, naročito trgovina ženama radi vršenja prostitucije, i dalje predstavlja izazov u Bosni i Hercegovini. Otvaranje državnih granica, prelazak na tržišnu ekonomiju, povećanje nezaposlenosti i siromaštva, te smanjenje kontrole kretanja u nekim dijelovima Evrope, stvorili su povoljne uslove za razvoj ilegalne trgovine, a posebno trgovine ljudskim bićima radi seksualnog iskorištavanja.

U periodu implementacije GAP BiH za period 2018. – 2022. godine postignut je napredak u domenu uspostavljanja zakonodavnog, strateškog i institucionalno - operativnog okvira za zaštitu i prevenciju sprečavanja i suzbijanja nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovinu ljudima.

Ocjena stanja

Nasilje na osnovu spola i dalje predstavlja izazov u Bosni i Hercegovini. Na osnovu podataka Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu BHAS), u 2020. godini prijavljeno je 5 011 poziva na SOS linije u vezi s nasiljem u porodici. Prema istraživanju Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (u daljnjem tekstu OSCE) Misije u BiH iz 2019. godine, gotovo jedna od tri žene u BiH navela je da je doživjela najmanje jedan oblik seksualnog uznemiravanja od navršene 15. godine. Pitanje nasilja nad ženama, posebno seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, ponovo je aktuelizovano početkom 2021. godine kada je osnovan pokret solidarnosti sa žrtvama silovanja i seksualnog nasilja putem Facebook stranice pod nazivom „Nisam tražila 2“ iako postoji kontinuitet djelovanja po ovom pitanju i prije postojanja ovog pokreta.

U proteklom periodu, Ministarstvo pravde BIH (u daljnjem tekstu MP BiH) je radilo na izmjenama krivičnog zakona u vezi sa krivičnim djelima zločina protiv čovječnosti, prevashodno u pogledu definicije silovanja, u smislu da seksualno nasilje samo po sebi ukazuje da nema pristanka žrtve, pa se lakše dokazuje počinjenje krivičnog djela, što ima preventivnu funkciju. Usvojen je i Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći koji omogućuje podršku žrtvi nasilja u porodici ili nasilja po osnovu spola.

U svom izveštaju o BiH, Grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) Konvencije VE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) pozdravlja usvajanje politika za obezbjeđivanje ravnopravnosti spolova, uključujući rodno osjetljivo budžetiranje u ministarstvima na državnom i entitetskom nivou i uspostavljanje kontakt lica za ravnopravnost spolova. Pozitivni koraci istaknuti u izvještaju uključuju donošenje novog krivičnog zakona, te pružanje stručne podrške žrtvama nasilja u porodici. Međutim, GREVIO također identifikira izazove koji zahtijevaju "hitno djelovanje" vlasti. U oblasti krivičnog gonjenja to uključuje praksu blagih kazni kao što je pretežna upotreba olakšavajućih okolnosti i široka upotreba sporazuma o priznanju krivice. Izveštaj također identifikira hitnu potrebu za povećanjem održivih izvora finansiranja za organizacije za ženska prava koje igraju ključnu ulogu u pružanju specijalizovanih usluga podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja.

Pored toga, analiza GREVIO-a je utvrdila potrebu za uvođenje sistemske i obavezne početne edukacije i obuke o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja nad ženama za profesionalce (subjekti zaštite) koji se bave žrtvama i nasilnicima. U oblasti zaštite i podrške žrtvama, GREVIO nalazi upućuju da trenutno ne postoji jasan sistem upućivanja i pružanja pomoći žrtvama seksualnog nasilja. Stoga se naglašava potreba za uspostavljanjem referentnih i/ili kriznih centara na seksualno nasilje. Pored toga, izveštaj je identifikovao oblasti koja zahtevaju hitnu akciju kako bi se u potpunosti ispoštovale odredbe Konvencije. Ovo se odnosi na potrebu:

- usklađivanja definicije nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja nad ženama sa Istanbulskom konvencijom;
- osiguranja da se odredbe Istanbulske konvencije provode bez diskriminacije iz bilo kojeg od razloga navedenih u članu 4. stav 3, uključujući na osnovu mjesta prebivališta ili na osnovu statusa boravka;
- osiguranja prikupljanja sistemskih i uporedivih podataka o svim oblicima nasilja nad ženama od relevantnih institucija i izvora. Istraživanja i prikupljanja podataka o rodno zasnovanom nasilju koje utiče na grupe žena izloženih višestrukoj diskriminaciji; integrisanje rodne perspektive i potrebe za izradu, implementaciju, praćenje i evaluaciju sveobuhvatnih i koordiniranih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama,

² „Seksualno uznemiravanje žena u Bosni i Hercegovini: Analiza na osnovu podataka OSCE-ovog istraživanja o nasilju nad ženama“ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, maj 2022. godine, str. 8.

u partnerstvu sa specijalizovanim službama podrške koje vode NVO i uključivanjem njihovih predstavnika u ove procese;

- osiguranja odgovarajućih finansijskih sredstva usmjerenih za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te za institucije i subjekte koji su ovlašteni za njihovu primjenu;
- osiguranja koordinacije i implementacije javnih politika te racionalizacije broja postojećih koordinacionih tijela, a istovremeno ojačavanje glavnih, osigurati im dovoljne i stabilne ljudske i finansijske resurse te osigurati razmjenu informacija između njih;
- osiguranja edukacije i obuke sudija, tužilaca i policijskih službenika o nasilju nad ženama u cilju smanjenja sekundarne viktimizacije kroz cijeli sistem;
- redovnog promovisanja dugoročnih kampanja podizanja svijesti o različitim manifestacijama svih oblika nasilja nad ženama razbijanjem društvenih stereotipa te da im se pruže informacije o njihovim pravima i službama podrške;
- uvođenje sistema prikupljanja podataka o zahtjevima za azil zasnovanih na rodnom nasilju;
- pružanje mogućnosti ženama žrtvama nasilja u porodici za samoupućivanje kako bi imale pristup sigurnim kućama;
- kontinuiranu dostupnost telefonskih linija za pomoć žrtvama svih oblika nasilja nad ženama, uključujući i žene migrantkinje.³

Osim toga, CEDAW Komitet za eliminaciju diskriminacije žena pozdravio je 2019. godine donošenje Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći, te izmjene i dopune Krivičnog zakonika koje se odnose na utvrđivanje određenih oblika seksualnog nasilja.

U FBiH je izrađen Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH u cilju usklađivanja sa Istanbulskom konvencijom. Održivost djelovanja garantovana je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem čime se osigurava kontinuitet donošenja strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici, kako na entitetskom, tako i na kantonalnom i općinskom nivou organizacije vlasti. Nakon implementacije Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici u periodu od 2013. do 2021. godine, te provedene evaluacije, Vlada Federacije BiH zadužila je GC FBIH da koordinira procesom izrade i praćenja implementacije novog strateškog dokumenta za period od 2021. do 2027. godine. Istovremeno, implementacija na svim nivoima organizacije vlasti definisana je zakonima i implementira se putem kantonalnih koordinacionih organa i općinskih multisektorskih timova.

U FBiH trenutno djeluje pet sigurnih kuća koje funkcionišu u sklopu nevladinih organizacija/udruženja ("Fondacija lokalne demokratije" Sarajevo, "Vive Žene" Tuzla, "Žene sa Une" Bihać, "Žena BiH" Mostar i "Medica" Zenica), a u koje se smještaju žrtve nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike godišnje osigurava 250.000,00 KM a djelimično finansiranje sigurnih kuća je osigurano i sa općinskih i kantonalnih nivoa.

U okviru realizacije Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici GC FBIH pruža podršku uspostavi i razvoju općinskih multisektorskih timova i kantonalnih koordinacionih tijela kako bi se unaprijedio mehanizam za implementaciju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH. Nadležne ustanove razvile su ili su u procesu razvoja programa za obuke profesionalaca kako bi se na adekvatan i ujednačen način osigurao odgovor i postupanje u slučajevima nasilja u porodici. Ministarstvo unutrašnjih poslova federacije BiH (udaljenjem tekstu MUP FBiH) izradilo je programe obuke u svim kantonalnim MUP-ovima u skladu sa Priručnikom za provođenje obuke policijskih službenika za postupanje u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama. CEST provodi obuke nosilaca pravosudnih funkcija o primjeni propisa u oblasti nasilja u skladu sa Programom obuke Vlada FBiH putem GC FBiH. FMZ provodi obuke i sertifikuje pružaoce psihosocijalnog tretmana, a program obuke za socijalne radnike razvija i FMRSP. U procesu usklađivanja sa Istanbulskom konvencijom, FMP je pripremio Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH, a izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u zakon je uveden institut povjerenja. Vlada FBiH putem GC FBiH osigurava funkcionisanje SOS linije 1265 za žrtve nasilja u porodici, u skladu sa Odlukom o hitnim brojevima, telekom operaterima i Ugovorom između GC FBiH, nevladinih organizacija i centra za socijalni rad. U okviru realizacije Strategije provedene su evaluacije strateškog dokumenta, ali i evaluacija primjene zaštitnih mjera u okviru koje su najznačajnije preporuke izricanja privremenog lišenja

³ „Baseline Evaluation Report,” Grupa eksperata za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), novembar 2022. godine.

slobode uz mjeru psihosocijalnog tretmana i zabrane uznemiravanja, te stim u vezi ova kombinacija mjera se kod svih dokumenata i u okviru obuka naglašava kao najznačajnija za smanjenje recidiva činjenju nasilja.

Pored toga, Vlada FBiH je donijela Odluku o politici nulte tolerancije prema djelima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola u federalnim organima uprave, federalnim upravnim organizacijama, službama i drugim tijelima čiji je osnivač Vlada Federacije Bosne i Hercegovine⁴.

U Republici Srpskoj je 2019. godine usvojen Zakon o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti od nasilja u porodici⁵, koji je stupio na snagu 2020. godine. Njime je podignuta zaštita žrtve na viši nivo, čime je Zakon dodatno usklađen sa Istanbulskom konvencijom. Ovim posljednjim izmjenama sve radnje nasilja u porodici kvalificiraju se kao krivično djelo, zbog čega se počinitelj nasilja goni isključivo primjenom odredaba Krivičnog zakonika. Zakonom su uspostavljeni određeni instituti kao što su pravo na lice od povjerenja, procjena rizika, donošenje lokalnih protokola, formiranje grupa za koordinaciju i saradnju na lokalnom nivou, obavještanje žrtve o svim pravima u prvom kontaktu sa institucijama i hitnost u rukovanju. U skladu sa obaveznim standardom procjene rizika, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS (u daljnjem tekstu MUP RS) izradilo je Pravilnik o postupku i načinu provođenja procjene rizika.⁶

Usvojen je Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, kojim žrtve nasilja u porodici, kojima se daje prednost pri odobravanju besplatne pravne pomoći, imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć. Zakonom o socijalnom stanovanju RS iz 2019. godine definisano je da se žrtvama nasilja u porodici daje prednost prilikom dodjeljivanja stambene jedinice na korištenje. Implementacija Strategije za suzbijanje nasilja u porodici u RS (2020. - 2024. godine) je u toku, a na godišnjem nivou Vlada RS donosi Akcioni plan za implementaciju Strategije u čijoj izradi učestvuju sve nadležne institucije i NVO.

Tokom 2022. godine, Opći protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u RS⁷ uvodi dalje jačanje saradnje institucija u zaštiti, pomoći i podršci žrtvama nasilja u porodici i koordinira aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju ponavljanja nasilja. Jedinice lokalne samouprave, njih 23, su usvojile lokalne protokole o saradnji i postupanju, a uspostavljene grupe za koordinaciju i saradnju, koje čine predstavnici svih subjekata zaštite na lokalnom nivou, sprovode ove protokole. U RS je na snazi Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u RS (2019.-2029. godine). Jedan od glavnih ciljeva je unaprijeđen klinički menadžment u slučajevima nasilja, sa posebnim osvrtom na slučajeve silovanja, uključujući vanredne situacije. Pored toga, u RS se od 2021. godine, provodi Protokol o postupanju i saradnji u slučajevima seksualnog nasilja u RS. Također je i realizovan Akcioni plan za primjenu Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Republici Srpskoj za period 2019.-2020. godine, a usvojen je i Akcioni plan za period 2022.-2025.⁸

Brčko Distrikt BiH (BD BiH) je u 2020. godini Krivičnim zakonom⁹ propisao krivična djela koja se odnose na suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine ljudima.

Trgovina ljudima

Bosna i Hercegovina je zemlja porijekla, tranzita i odredišta za trgovinu ljudima u svrhu prisilnog prosjačenja, seksualne eksploatacije, radne eksploatacije i prisilnih brakova. Broj potencijalnih žrtava trgovine ljudima otkrivenih 2018. godine bio je 36. Više od polovine otkrivenih potencijalnih žrtava su djeca, a gotovo dvije trećine otkrivenih potencijalnih žrtava su žene. U 2018. godini bilo je 48 osuđenih počinitelja i 36 žrtava u poređenju sa 17 osuđenih počinitelja i 83 žrtve u 2017. godini.

⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 101/22

⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 84/19

⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 126/20

⁷ Potpisnici su Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta.

⁸ „Smjernice za primjenu Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Republici Srpskoj za period 2022-2025. godina“, Akcioni plan, 2021. godine

⁹ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 19/20 – prečišćen tekst

Vijeće Ministara BiH (u daljnjem tekstu VM BiH) je početkom 2020. godine usvojilo Strategiju suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH za period 2020.-2023. godine, a nakon toga i Akcioni plan institucija BiH za implementaciju Strategije koja je usklađena s međunarodnim standardima i preporukama, prvenstveno VE i Državnog sekretarijata SAD-a. UN Komitet za ukidanje diskriminacije nad ženama je 2019. godine pozdravio usvajanje Zakona o strancima koji predviđa podršku žrtvama trgovine ljudima kojima je odobren privremeni boravak i Zakona o azilu kojim se zabranjuje diskriminacija po osnovu spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih obilježja, kao i izmjene i dopune Krivičnog zakona kojim se osiguravaju strožije kazne za počinitelje trgovine ljudima.

U RS preovladava unutrašnja trgovina ljudima, čije su žrtve uglavnom domaći državljani, koje eksploatišu domaći državljani. Od 2020. godine, u Republici Srpskoj je na snazi Akcioni plan za suprotstavljanje trgovini ljudima 2020.-2023. godina, čiju implementaciju nadgleda tim za praćenje implementacije Akcionog plana. S tim u vezi, imenovan je Koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, a šest regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima, koje čine predstavnici tužilaštava, policije, inspekcije rada i centara za socijalni rad. Izmjenama Krivičnog zakona RS iz 2021. godine prisiljavanje na prosjačenje je propisano kao oblik eksploatacije žrtava trgovine ljudima.

U FBiH, izmjene i dopune Krivičnog zakona 2016. godine uspostavljaju krivično-pravni okvir za gonjenje počinitelja trgovine ljudima. Pored toga, u toku 2021. godine je usvojena Uredba o osnivanju Koordinacionog tima za borbu protiv trgovine ljudima Federacije Bosne i Hercegovine¹⁰. Koordinacioni tim za borbu protiv trgovine ljudima, osnovan 2021. godine, radi na jačanju veza i saradnje nadležnih organa i NVO koje sprovode aktivnosti na efikasnoj identifikaciji rizičnih situacija i potencijalnih žrtava trgovine ljudima, procesuiranju počinitelja u vezi sa trgovinom ljudima, pomoć i zaštitu žrtava, kao i preventivno djelovanje na moguće uzroke koji dovode do ove pojave. Koordinacioni tim čine predstavnici svih nadležnih institucija i nevladinih organizacija koje sprovode aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima.¹¹

Žrtve nasilja počinjenog u toku rata

U skladu s preporukama UN CEDAW Komiteta, VM BiH usvojilo je tokom 2020. Revidiranu državnu strategiju za procesuiranje predmeta ratnih zločina.¹² Prvim strateškim ciljem Strategije predviđeno je „procesuirati najsloženije i najprioritetnije predmete ratnih zločina pred Sudom BiH i Tužilaštvom BiH, a ostale predmete pred pravosudnim organima entiteta i BD BiH sve do kraja 2023.“ Žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobima se i dalje suočavaju sa izazovima po pitanju pristupa reparacija, a odluke o dodjeli finansijskih kompenzacija žrtvama u okviru krivičnih postupaka najvećim dijelom nije moguće izvršiti. Samo mali broj od oko 1000 preživjelih ratnog seksualnog nasilja dobija neki oblik reparacija.¹³ Žrtve naglašavaju potrebu za daljom psihološkom, zdravstvenom i pravnom podrškom dok su muškarci koji su žrtve silovanja tokom rata bez zaštite i izloženi stigmatizaciji kao posljedici patrijarhalnih normi.¹⁴

RS je usvojila Zakon o zaštiti žrtava ratne torture, koji ima za cilj da žrtvama ratne torture, uključujući i žrtve seksualnog nasilja, omogući pristup mjerama reparacije i neophodnu drugu podršku kao npr. novčana primanja, zdravstveno osiguranje, te pravo na podsticaje za zapošljavanje i samozapošljavanje. Zakon isključuje diskriminaciju po osnovu nacionalne, rasne i vjerske pripadnosti, kao i sve druge oblike diskriminacije i obezbjeđuje poštovanje principa ravnopravnosti spolova, pravičnosti, socijalne osjetljivosti i solidarnosti. Samo pravo na novčano mjesečno primanje, po osnovu ovog zakona, ostvarile su 192 žrtve ratne torture, od toga preko 95% žena. Rok za podnošenje zahtjeva za ostvarivanje prava iz ovog zakona je do

¹⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 13/21, 49/21 i 61/22“

¹¹ Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova (FMUP), Federalna uprava policije, Tužilaštvo FBiH, Federalno ministarstvo pravde (FMP), Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP), Federalno ministarstvo zdravstva (FMZ), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (FMON), Federalna uprava za inspeksijske poslove, Centar za edukaciju sudija i tužilaca (CEST) FBiH, NVO, MFS, EMMAUS i Društvo crvenog križa BiH - Crveni križ FBiH

¹² Više na: http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=10809&langTag=bs-BA

¹³ Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele žrtve ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini „Zajedno dižemo glas“, *Trial International, Viva Žene, Global Survivors Fund*, mart 2022. godine, str. 3.

¹⁴ „Rodni profil zemlje za Bosnu i Hercegovinu“, UN WOMEN, Sarajevo, juli 2021. godine, str. 10.

oktobra 2023. godine. Dodatno, žrtve ratne torture imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć u skladu sa Zakonom o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć¹⁵, kao i prednost u ostvarivanju prava na socijalno stanovanje u skladu sa Zakonom o socijalnom stanovanju¹⁶. U FBiH su Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom¹⁷ žrtve ratnog silovanja i seksualnog zlostavljanja definisane kao “posebna kategorija civilnih žrtava rata” i za njih je utvrđeno posebno pravo na materijalnu naknadu “mjesečno lično novčano primanje”. Iznos naknade ove grupe korisnika jednak je iznosu naknade koju ostvaruju civilna žrtva rata I kategorije (100% tjelesnog oštećenja). Navedene naknade osiguravaju se redovno i u jedinstvenom iznosu, bez diskriminacije na području cijele Federacije BiH. Komisija za davanje stručnog mišljenja radi utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata provela je niz edukativnih radionica na koje su pozvani akteri uključeni u proces odlučivanja o pravima ove grupe korisnika, na svim nivoima vlasti u FBiH, kao i organizacije koje okupljaju ili pružaju određenu vrstu podrške žrtvama ratnog seksualnog nasilja. U 2022. godini oba doma Parlamenta FBiH usvojila su Nacrt zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u FBiH kojim se uređuju prava civilnih žrtava rata uključujući i žrtve seksualnog nasilja u toku rata, a po prvi put će se utvrditi status civilnih žrtava rata za dijete koje je rođeno iz čina ratnog silovanja.

Prema Studiji o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele žrtve seksualnog nasilja u BiH, ne postoje garancije zaštite identiteta žrtava seksualnog nasilja kojima su prethodno određene mjere zaštite identiteta u krivičnom postupku.¹⁸

Pristup zdravstvenim uslugama razlikuje se u zavisnosti od mjesta prebivališta, pri čemu je važno istaći činjenicu da preživjeli/e iz Brčko Bistriktu BiH, prema trenutnim zakonskim propisima, nemaju pravo na pristup psihološkoj podršci. Također, u FBiH i BDBiH preživjelima nije omogućen besplatan pristup banjskoj rehabilitaciji, što je važna mjera rehabilitacije koju kao takvu prepoznaju i žrtve i stručnjaci medicinske i psihijatrijske struke.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi, kao i sve oblike trgovine ljudima, kroz uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencije.**

- I.1.1. Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova kao obaveza koje direktno ili indirektno regulišu sprječavanje i suzbijanje nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine ljudima.
- I.1.2. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o vrstama i obimu nasilja na osnovu spola i poduzetim mjerama, uključujući nasilje u porodici, kao i o trgovini ljudima.
- I.1.3. Uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencije nasilja na osnovu spola, kao i prevencije i kažnjavanja trgovine ljudima, naročito žena i djece, uključujući zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava, njihovu rehabilitaciju i sudsko gonjenje počinitelaca i svaka druga okolnost koja ima za posljedicu da bilo kojem licu onemogućiti ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje prava na ravnopravnoj osnovi.
- I.1.4. Provođenje i podrška istraživanjima o razmjerama i aspektima problema nasilja na osnovu spola, uključujući nasilje u porodici, kao i trgovine ljudima.
- I.1.5. Provođenje edukativnih programa za profesionalce, pružaoce usluga, uključujući i posebne obuke za prevenciju i suzbijanje nasilja na osnovu spola i trgovine ljudima, uključujući identificiranje i pomoć žrtvama, te zaštitu njihovih ljudskih prava.

¹⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 67/20

¹⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 54/19

¹⁷ “Službene novine Federacije BiH”, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18

¹⁸ Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele žrtve ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini „Zajedno dižemo glas“, *Trial International, Viva Žene, Global Survivors Fund*, mart 2022. godine, str. 3.

- I.1.6. Podrška programima psihosocijalnog tretmana počinitelaca ili onih koji pribjegavaju nasilnom ponašanju u porodici i drugim sredinama, kao i programima za reintegraciju žrtava nasilja i trgovine ljudima u društvo, uključujući i reintegraciju u obrazovni sistem i na tržište rada.
- I.1.7. Provođenje promotivnih aktivnosti, informacijskih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti u pogledu nasilja nad ženama kao kršenju ljudskih prava, uključujući i konkretne poruke upućene dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu prevencije i ukidanja nasilja nad ženama, nasilja u porodici i trgovini ljudima.
- I.1.8. Provođenje promotivnih aktivnosti, informacijskih kampanja i kampanja za podizanje svijesti o specifičnostima višestruko marginaliziranih grupa, koje su u riziku od nasilja na osnovu spola, uključujući i trgovinu ljudima.
- I.1.9. Pravne, institucionalne, promotivne i edukativne mjere prevencije i zaštite od seksualnog uznemiravanja.

Nosioci odgovornosti: Organi vlasti na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu sa nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023 - 2027. godine

Javni život i donošenje odluka

Uvod

Društvo bez punog učešća žena i muškaraca u donošenju odluka ne iskorištava u potpunosti sve potencijale društva. Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena usvojena 1979. godine, Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Preporuka (2003.) 3 VM VE zemljama članicama o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka iz 2003. godine, daju smjernice zemljama članicama za uključivanje ravnomjernog broja žena i muškaraca u donošenje odluka na svim nivoima vlasti. Također, Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000. godine), te Rezolucija Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI)) pozivaju države članice da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi unaprijedili položaj žena u društvu i spriječili svaki oblik nasilnog rješavanja problema, te time omogućili učešće u javnom životu svim građanima/kama.

Jednako učešće i podjela odgovornosti žena i muškaraca u javnom životu i prilikom donošenja odluka definisano je članom 20 ZoRS-a BiH. I dalje je prioritet da pitanje ravnopravnosti spolova u BiH bude dio svake politike, na svim nivoima i u svim sferama. Radi bržeg postizanja ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima organiziranja vlasti u BiH, prilikom novelisanja ZoRS BiH, član 20 je usklađen sa Preporukom (2003)3 Odbora ministara VE, koja propisuje da: „Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu od 40% u državnim organima na svim nivoima organizacije vlasti i torganima lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke...” Pored toga, u skladu sa Zakonom o finansiranju političkih stranaka, 10 posto od ukupnog iznosa sredstva osiguranih za finansiranje političkih stranaka, odnosno koalicija političkih stranaka i nezavisnih kandidata zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini BiH (u daljnjem tekstu PS BiH) i parlamentarnih grupa, odnosno klubova poslanika i delegata u PS BiH, raspoređuje se parlamentarnim grupama srazmjerno broju poslaničkih, odnosno delegatskih mjesta koja pripadaju manje zastupljenom spolu.

Ocjena stanja

Odbor CEDAW Komiteta je u Zaključnim napomenama o šestom periodičnom izvještaju BiH izrazio zabrinutost zbog slabe zastupljenost žena u parlamentima i vladama na državnom i lokalnom nivou, slabog učešća žena iz ugroženih grupa stanovništva u političkom i javnom životu i manjka obuka o političkom liderstvu, pregovaračkim i predizbornim vještinama. Pored toga, Odbor je preporučio usvajanje izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH za povećanje kvote žena na 50 % i Zakona o VM za uvođenje minimalne kvote

od 40 % za zastupanje bilo kojeg spola u VM, te da se razmotri zamjena sistema otvorene liste kako bi se osigurala bolja zastupljenost žena.

Centralna izborna komisija (u daljnjem tekstu CIK BiH),¹⁹ u skladu sa Izbornim zakonom BiH, priprema statističke evidencije prema spolu, starosti, razvrstane po izbornim jedinicama za svaki dio izbornog procesa.²⁰ Statističke evidencije po spolu vode se za: biračko tijelo i izlaznost biračkog tijela na izborima; ovjerene i izabrane kandidate; izbornu administraciju i akreditovane posmatrače.²¹ Prema podacima CIK-a, na općim izborima održanim u oktobru 2022. godine glasalo je 1 729 215 birača od čega je 49,73% žena i 50,27% muškaraca.

Tabela I: Pregled učešća muškaraca i žena i izabranih zvaničnika na općim izborima u BiH 2022. godine.²²

	Žene	Procent	Muškarci	Procent	Ukupno
Kandidati/tkinje na glasačkim listićima	3 058	42%	4 200	58%	7 258
Izabrani zvaničnici	142	27,1%	376	72,9%	518

Tabela II: Opći izbori 2022. godine - Pregled izabranih kandidata kandidata/kinja na različitim nivoima vlasti prema podacima CIK-a

Institucija	Broj izabranih kandidata/kinja	Procent izabranih kandidata/kinja	Broj izabranih kandidata	Procent izabranih kandidata	Ukupno
Predsjedništvo BiH	1	33,33 %	2	66,67 %	3
Predstavnički dom PS BiH	7	16,67 %	35	83,33%	42
Predstavnički dom Parlamenta FBiH	27	27,55%	71	72,45%	98
Predsjednik i Potpredsjednici RS	0	0 %	3	100%	3
Narodna skupština RS	16	19,28%	67	80,72%	83
Vijeće naroda RS	8	28,57%	20	71,43%	28
Kantonalne skupštine	91	31,49%	198	68,51%	289
BiH – Ukupno	142		376		518

Prema objedinjenim rezultatima Lokalnih izbora održanih 15. 11. 2020. godine, lokalnih izbora u Gradu Mostaru održanih 20. 12. 2020. godine i ponovljenih izbora u Gradu Doboju i općini Srebrenica (21. 02. 2020.) ukupno je izabrano 3 319 zvaničnika (627 žena i 2.692 muškarca. Od 142 izabrana načelnika/gradonačelnika

¹⁹ Akt broj 04-50-4-137-2 /20 od 14.04.2020. godine

²⁰ „Službeni glasnik BiH“, br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16, 41/20, 38/22, 51/22 i 67/22

²¹ Akt broj 05-1-02-2-1145-1/22 usvojen na 31. sjednici CIK BIH 30.06.2022. godine

²² „Službeni glasnik BiH“, broj 73 od 02.11.2022. godine

137 (96,5%) su muškarci i 5 (3,5% žene). U općinska vijeća/skupštine općine, gradsko vijeće/skupštinu grada, skupštinu Brčko Distrikta BiH (OV/SO/SG/SD) ukupno je izabrano 3 177 vijećnika/odbornika od čega je 2 555 (80,42%) muškaraca i 622 (19,58%) žena.²³

Na lokalnim izborima održanim 2020. godine, žene su izabrane za načelnice u općinama: Odžak, Drvar, Istočni Drvar, Jezero i Novo Goražde.

Tabela III: Izabrani kandidati na Lokalnim izborima 2020. godine (15. 11. 2020. godine), Lokalnim izborima u Gradu Mostaru i ponovljenim izborima u Gradu Doboju i općini Srebrenica.²⁴

Utrka	Ukupno mandata	Muškarcima	Muškarci	Muškarci	Muškarci	Muškarci	Ženama	Muškarci	Žene
Načelnik/gradonačelnik	142	2	140	137	3	135	5	2	0
OV/SO/SG/SD (Grad Mostar, 20. 12. 2020. godine)	35	4	31	26	2	22	9	4	0
OV/SO/SG/SD - (15. 11. 2020. godine) i ponovljeni izbori u Gradu Doboju i općini	3142	419	2772	2555	219	2228	465	277	148

²³ Izvještaj o provođenju Lokalnih izbora 2020. godine, CIK BiH, 2021., str. 72 i 73.

²⁴ Izvještaj o provođenju Lokalnih izbora 2020. godine, CIK BiH, 2021., str. 73.

Srebrenica									
• OV/SO/SG/SD (Ukupno)	• 3 1 7 7	• 4 2 3	• 2 7 5 4	• 2 5 5	•	• 2 2 8 0	• 4 7 4	• 2 7 5	• 1 4 8
• UKUPNO	• 3 3 1 9	• 4 2 5	• 2 8 9 4	• 2 6 9 2	•	• 2 4 1 5	• 4 7 9	• 2 7 7	• 1 4 8

U VM BiH je, u novom sazivu u 2023. godini, po prvi put imenovana Predsjedavajuća VM. Pored toga, imenovana je još jedna ministrica i 8 ministara, dok je u prošlom sazivu funkciju obavljalo 7 ministara i 2 ministrice. U RS, pored predsjednika Vlade funkciju obavljaju 12 ministara i 4 ministrice. Trenutno je u toku formiranje vlasti nakon općih izbora u FBiH. U Vladi Federacije BiH je broj ministrica u prethodnom sazivu bio 23.4%, a žena je bila zamjenica premijera. U vladama kantona zastupljenost žena se kretalo od 0% do najviše 36%. U prethodnom sazivu, povećanje broja izabranih žena u skupštine kantona nije nužno dovela do povećanja broja imenovanih žena budući da je prosječna zastupljenost žena u skupštinama 31% , a u vladama kantona iznosi 15%. To je značajno ispod jednake zastupljenosti i minimalne zastupljenosti od 40%. Izuzetak je predstavljao Kanton Sarajevo gdje je procentualno više imenovanih žena u Vladu (36%) nego što je bilo izabranih žena na Općim izborima 2018. godine. U Bosansko-podrinjskom kantonu žena je bila premijerka Vlade.

Spolna struktura u sudskoj vlasti u BiH odražava donekle slično stanje „obrnute piramide moći“, odnosno ukazuje na izvjesnu podzastupljenost žena na višim pozicijama i mjestima donošenja odluka, dok ih je veći broj zaposleno u pravosuđu na mjestima sudija.

Tabela III: Pregled zastupljenosti žena u pravosudnim organima

Institucija	Broj žena	Procent žena	Broj muškaraca	Procent muškaraca	Ukupno
Predsjednici sudova		41 %		59%	100%
Glavni tužioci		28 %		72%	100%
Imenovani tužioci		53 %		47%	100%
VSTV	9	60 %	6	40%	15 100%
Vrhovni sud RS	15	68 %	7	32%	100%
Okružni sudovi RS (predsjednici)	2	33%	4	67%	6 100%
Okružni sudovi u RS-u (nosioci sudskih funkcija)	47	66%	24	44%	71 100%
Osnovni sudovi RS (predsjednici)		40%		60%	100%
Glavni tužioci u RS-u		28%		72%	100%
Tužioci u RS		51%		49%	100%

Ustavni sud FBiH	4		1		100%
Sudije Vrhovnog suda FBiH		71%		29%	100%
Tužioci/tužiteljke i stručni saradnici u FBiH		57%		43%	100%
Sudije kantonalnih sudova		75%		25%	100%
Tužioci/tužiteljke kantonalni nivo	99	52%	92	48%	191 100%

Kada su u pitanju sudije, osim viših privrednih sudova, žene upadljivo preovladavaju u Vrhovnom, okružnim i osnovnim sudovima. Visok sudsko i tužilačko vijeće (u daljnjem tekstu: VSTV) kao nezavisan i samostalan organ ima zadatak da osigura nezavisno, nepristrasno i profesionalno pravosuđe. VSTV ima 15 članova od čega je 6 muškaraca i 9 žena. Funkciju predsjednika VSTV obavlja muškarac. U Vrhovnom sudu RS je 15 žena i 7 muškaraca, dok funkciju predsjednika Vrhovnog suda Republike Srpske obavlja žena. Predsjednik Tužilaštva FBiH je lice muškog spola, a među tužiocima i stručnim saradnicima je 57% lice ženskog spola. Broj kantonalnih tužilaca i tužiteljki je prilično ujednačen (99 tužiteljki i 92 tužioca). U pravosudnoj vlasti je učešće lice ženskog spola mnogo izražajnije nego u ostalim oblastima javnog života. I Vrhovni sud i Ustavni sud Federacije BiH imaju predsjednice, a u sastavu sudija Vrhovnog suda je 71% lice ženskog spola. U trenutnom sazivu Ustavnog suda FBiH su 4 lica ženskog spola i jedna lice muškog spola. Na Kantonalnim sudovima su lica ženskog spola zastupljene mnogo više od svojih kolega, tako da od ukupnog broja sudija, 75% je sudinica. Predsjednik Tužilaštva FBiH je lice muškog spola, a među tužiocima i stručnim saradnicima je 57% lice ženskog spola. Broj kantonalnih tužilaca i tužiteljki je prilično ujednačen (99 tužiteljki i 92 tužioca).

GC RS je analizirao izborne procese u općim izborima 2018. i 2022. godine i Lokalnim izborima 2020. godine, te zastupljenost žena na kandidatskim listama, medijima tokom izbornog procesa, uključujući i ostvarene rezultate kandidatkinja. Istraživanje je ukazalo na nedostatak podrške političkih stranaka kandidatkinjama, nedostatak iskustva kandidatkinja u javnom djelovanju, te izostanak podrške izbornog tijela i izostanak podrške medija kandidatkinjama u izbornom procesu. Lokalni organi vlasti predstavljaju nezaobilazan faktor u analizi učešća žena u javnom i političkom životu, jer je to nivo vlasti koji je najbliži građanima i građankama na kojem bi se s pravom moglo očekivati da ima više žena koje učestvuju u donošenju bitnih odluka u lokalnim zajednicama. Prema podacima Analize učešća žena u izbornom procesu iz perspektive ravnopravnosti spolova za Lokalne izbore održane 2020. godine u Bosni i Hercegovini, u izbornim jedinicama Republike Srpske, uočeno je da je bilo kandidovano 5 818 žena ili 41,39%, i 8 237 muškarca odnosno 58,61%. Žene su podzastupljene tamo gdje zakon nije propisao obavezan procenat manje zastupljenog pola. Ovu konstataciju potkrepljuje podatak o procentu žena nositeljica kandidatskih lista koji iznosi 19,84%. Za najvišu funkciju izvršne vlasti na lokalnom nivou u Republici Srpskoj u 56 opština i 8 gradova, za gradonačelnike predloženo je ukupno 31 kandidata, od kojih je 27 muškaraca i 4 žene, odnosno žene su zastupljene u procentu 12,90%, dok je za načelnike predloženo 137 kandidata, odnosno 129 muškaraca ili 94,16% i 8 žena ili 5,84%. S druge strane, žene se u mnogo većem broju nalaze na poziciji sekretarki skupština opština i to njih 27 od ukupno 64.

GC FBiH je izradio Analizu podataka o spolnoj strukturi kandidata/kandidatkinja nakon Lokalnih izbora 2020. godine koja je pokazala rast udjela žena kao nositeljica lista političkih subjekata za 5,9% u odnosu na 2016. godinu. Istovremeno se povećao i udio žena među nezavisnim kandidatima koji su se samostalno kandidirali na izborima. Nakon lokalnih izbora u FBiH 2020. godine od 78 mjesta na koje su izabrani načelnici izabrane su samo dvije žene, što predstavlja 2,6%. U općinska ili gradska vijeća i skupštine izabrano je 21,6% žena, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodne lokalne izbore, ali se i broj načelnica smanjio. U sklopu implementacije preporuka UN CEDAW-a, GC FBiH uputio je komisijama za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta FBiH inicijativu za uvođenje amandmana na Ustav FBiH, a cilj predloženih amandmana je, između ostalog, uvođenje odredbi o ravnopravnom učešću manje zastupljenog spola u izvršnoj, zakonodavnoj i sudskoj vlasti na svim nivoima u FBiH.

Svi navedeni podaci pokazuju nedovoljnu zastupljenost žena u političkom i javnom životu i odlučivanju, što diktira nastavak i intenziviranje provođenja aktivnih mjera za povećanje učešća žena u ovim oblastima.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini.**

- I.1.10. Integracija međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza koje direktno ili indirektno regulišu ravnopravno učešće u javnom životu, uključujući ravnopravno učešće u državnim tijelima na svim nivoima organizacije vlasti iz člana 20 stav 1 ZoRS.
- I.1.11. Provođenje gender analiza i istraživanja o učešću žena i muškaraca u javnom životu i donošenju odluka, na bazi redovnog vođenja i objavljivanja statističke evidencije razvrstane po spolu o zastupljenosti na izbornim kandidatskim listama, rezultatima izbora na svim nivoima vlasti, te zastupljenosti žena i muškaraca u izvršnoj vlasti, javnoj upravi, sudstvu i diplomatiji.
- I.1.12. Izrada i implementacija mjera za unapređenje ravnopravne zastupljenosti, uključujući višestruko marginalizirane grupe, u javnom životu i na mjestima donošenja odluka.
- I.1.13. Provođenje obuka s ciljem jačanja kapaciteta političkih stranaka sa ciljem povećanja broja žena u javnom životu na svim nivoima odlučivanja.
- I.1.14. Jačanje uloge i odgovornosti medija, provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o važnosti ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca na svim nivoima političkog i javnog odlučivanja i važnosti borbe protiv rodnih stereotipa, seksizma i govora mržnje.
- I.1.15. Redovno praćenje i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca na pozicijama donošenja odluka, izbornih listi i drugih procesa selekcije kandidata za rukovodeće pozicije u tijelima na svim nivoima organizacije vlasti, regionalnom i međunarodnom nivou.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu sa resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima, CIK BiH, Vijeće za štampu, Regulatorna agencija za komunikacije.

Rok implementacije: 2023.- 2027. godine

Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima

Uvod

Ekonomski razvoj je višedimenzionalan proces i stabilan ekonomski rast stvara uslove za veće zapošljavanje i efikasniji sistem socijalne zaštite, što dovodi do smanjenja siromaštva. Prema standardima UN: "Pod razvojem se podrazumijeva sveukupni razvoj koji uključuje razvoj političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih i drugih dimenzija ljudskog života, kao i razvoj ekonomskih i drugih materijalnih resursa, kao i fizički, moralni i intelektualni razvoj čovjeka."

Oblast rada, zapošljavanja i pristupa resursima je izuzetno složena sa aspekta ravnopravnosti spolova jer podrazumijeva oblast tržišne ekonomije i ekonomije brige, formalnu i neformalnu sferu ekonomije, te multidimenzionalne aspekte pristupa različitim ekonomskim i društvenim resursima koji proističu iz rada kao svakodnevne društvene aktivnosti. Jednake mogućnosti na tržištu rada i u ekonomskom životu, ekonomska

nazavisnost i mogućnost donošenja odluka unutar ekonomskih struktura od vitalnog su značaja za ostvarenje ravnopravnosti spolova.

Zemlje koje se pripremaju za pristupanje Evropskoj uniji moraju provesti privredne reforme uz jasnu makroekonomsku politiku. Bosna i Hercegovina, koja ima status zemlje kandidata za pristupanje Evropskoj uniji, treba nastaviti sa usklađivanjem državnih i entitetskih propisa sa evropskim dokumentima koji uređuju oblasti zapošljavanja i tržišta rada. Kao posebno značajni dokumenti za ovu oblast izdvajaju se: Rezolucija Vijeća Evrope (29. maj 1990. godine), koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, Preporuka Evropske komisije (u daljnjem tekstu EK) (27. novembar 1991.godine), koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, uključujući borbu protiv seksualnog uznemiravanja, Direktiva Vijeća Evrope 86/378/EE3 (05. juli 2006. godine) o implementaciji načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja, Evropsku revidiranu socijalnu povelju, 2004. godine, Evropska konvencija o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda, 12.07.2002. godine, te Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope 1700(2005.) o suzbijanju diskriminacija žena kao radne snage i na radnom mjestu (27. april, 2005.godine). BiH je također potpisnica 81. konvencije Međunarodne organizacije rada (u daljnjem tekstu MOR).

Prema važećim zakonima iz oblasti rada, u Bosni i Hercegovini zabranjena je svaka vrsta diskriminacije po osnovu prava na rad i zapošljavanje. Zakon o zabrani diskriminacije definiše postupak zaštite od diskriminacije u pravnom sistemu BiH, dok ZoRS BiH (članovi 12-16) reguliše pitanje zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa. Zakon zabranjuje diskriminaciju na osnovu spola u radu i radnim odnosima. Zabranjeno je uskraćivanje jednake plaće za rad jednake vrijednosti za oba spola, onemogućavanje napredovanja na poslu pod jednakim uslovima, onemogućavanje jednakih uslova za obrazovanje, neravnomjerna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija za rad potrebama lica oba spola, različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljsko odsustvo, bilo koji nepovoljan tretman roditelja ili staratelja u usklađivanju obveza iz profesionalnog i porodičnog života ili svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika: direktne ili indirektno diskriminacije, utvrđenih članom 4 stavovima (1) i (2) ZoRS BiH.

U BiH postoji vrlo jaka veza između društvene uloge žena, njihovog obrazovanja, zanimanja i položaja na tržištu rada. Važno je naglasiti da je malo podataka o prihodima i beneficijama iz rodne perspektive, dok je opšte znanje i svijest o uticaju neplaćenog rada na društvo, privredu, razvoj i smanjenje siromaštva veoma nisko.

Ocjena stanja

Prema podacima BHAS objavljenih 2022. godine, stopa zaposlenosti za žene od 20. do 64. godine je iznosila 40 %, a za muškarce istih godina 65 %, te je time rodni jaz u zaposlenosti iznosio 25 %. Stopa zaposlenosti žena iznosi 29,9 % za razliku od muškaraca kod kojih iznosi 50,9 %. Stopa nezaposlenosti je također viša za žene i iznosi 18,5 % u odnosu na 14,1 % za muškarce. U 2020. godini, manje od polovine žena (42 %) sa djecom mlađom od 6 godina je bilo zaposleno puno radno vrijeme iako je zabilježen blagi porast udjela zaposlenih žena s malom djecom.²⁵ U 2020. godini, zabilježeno je 3 288 nezaposlenih pripadnika nacionalnih manjina (1 799 Romkinja, te 1 909 Roma).

Manja zaposlenost žena i stope aktivnosti su direktne posljedice pretpostavljenih uloga žena kao lica koje primarno brinu o djeci. Istraživanje ARS BiH MLJPI o uticaju rodno zasnovane podjele porodičnih obaveza u domaćinstvu je pokazalo da u 93,8 % partnerstava sve rutinske obaveze u domaćinstvu obavljaju žene, dok veća ravnoteža postoji u slučaju brige o djeci i povremenih obaveza u domaćinstvu.²⁶ Odbor za CEDAW je preporučio intenziviranje napora BiH na ratifikaciji Konvencije Međunarodne organizacije radnika i radnica

²⁵ „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini”, Agencija za statistiku (BHAS), TB 03 Tematski bilten, Sarajevo, 2022., str. 60, 61, 70. i 71.

²⁶ „Rodni profil Bosni i Hercegovini”, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (ARS MLJPI BiH), 2020. godina, str. 40.

u domaćinstvu iz 2011.²⁷ Osim toga, CEDAW Komitet preporučuje uklanjanje barijera i omogućavanje ženama da imaju jednak pristup zemljištu i drugoj imovini, kako bi imale pristup finansijskim kreditima, te da se usvoje mjere koje će omogućiti učešće žena u industriji turizma, hrane i obnovljive energije, kao i u donošenju odluka u razvoju i implementaciji strategija i politika ekonomskog razvoja.

Pored toga, još uvijek se nedovoljno poštuju ženska ljudska prava u oblasti zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa. BiH ima najmanji nivo učešća žena na tržištu rada u Jugoistočnoj Evropi. Prisutna je rodno uslovljena segregacija i stereotipi o „ženskim i muškim poslovima“, kao i horizontalna (razlike u plaćama), te vertikalna segregacija, koja predstavlja podjelu pozicija između muškaraca i žena. Na ovo utiču činioci kao što su tranzicija, smanjenje broja radnih mjesta usljed privatizacije, odumiranje određenih industrijskih grana i zanimanja uzrokovanih tehnološkim napretkom i globalizacijom ili posljedicama rata. Pored toga, žene se suočavaju sa fenomenom „staklenog plafona“ i imaju poteškoće da priste više položajima odlučivanja.

Uprkos postojanju zakona i propisa protiv rodne diskriminacije, te činjenice da je radno zakonodavstvo u visokoj mjeri usklađeno sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova, uključujući i zakonom dozvoljene privremene posebne mjere, žene na poslu ili prilikom zapošljavanja su često suočene sa nedosljednostima i nepravilnostima koje otežavaju implementaciju ovih zakona, kao što je pravo na porodijsko odsustvo, manja plaća za rad jednake vrijednosti i nemogućnost napredovanja, zbog čega su ARS BiH MLJPI i GC RS i GC FBiH u više navrata provodili ispitivanje povreda ZORS-a, upućivali javne preporuke i djelovali sistemski kroz učešće u izradi regulative kojom se želi prevazići takvo stanje. Osim toga, žene moraju duže čekati na svoj prvi posao, a uobičajena je nemogućnost pronalaska posla u starijoj dobi zbog promjena na tržištu rada.²⁸ Također je prisutan i problem uznemiravanja na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja. Na radnom mjestu žene od kolega i šefova doživljavaju brojne oblike seksualnog uznemiravanja.²⁹ Prema izvještaju o rodno zasnovanoj diskriminaciji u oblasti rada u BiH, većina sudskih postupaka u ovoj oblasti vodi se u skladu sa entitetskim zakonima o radu, što ukazuje na nedovoljno razumijevanje i implementiranje Zakona o zabrani diskriminacije BiH i ZoRS BiH te uopšteno na disparitete sa zakonima o radu. Osim toga, žrtve su obeshrabrene da prijave rodno zasnovanu diskriminaciju na radnom mjestu imajući u vidu duge procese. Izvještaj također navodi da gotovo nepostojeća sudska praksa predstavlja dodatni izazov u procesuiranju slučajeva diskriminacije.³⁰

Postoje pojedinačne mjere za zapošljavanje i osnaživanje žena širom BiH, ali učinci aktivnih mjera tek trebaju biti kvantificirani, a uvođenje ekonomskih politika bi moglo dati doprinos da se ova pitanja rješavaju na dosljedna način npr. kako bi se povećao broj žena koje posjeduju imovinu i zemlju.

Na nivou entiteta FBiH, dokumenti Strategije razvoja FBiH 2021.-2027. godine, Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja FBiH za period 2021. - 2027. godine, kao i Nacrtu Strategije zapošljavanja FBiH 2021.-2027. godine prepoznata je podzastupljenost žena u aktivnoj radnoj snazi i potreba za provođenjem mjera i programa (edukacije u oblasti informatičke pismenosti, poduzetništva i sl.) koji žene i sve ostale ugrožene skupine kroz razne podsticaje motivišu za aktivnije uključivanje u svim oblasti rada. Zavod za zapošljavanje FBiH redovno provodi aktivnosti u cilju smanjenja broja nezaposlenih lica i pružanja prilika za zaposlenje kroz sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja. Akcioni plan implementacije SBA (engleski: *small-business act*) principa za FBiH za period 2020.-2021. godine predviđa aktivnosti koje se odnose na poduzetništvo žena. Kao rezultat napora u oblasti rodno-odgovornog budžetiranja a u okviru Akcionog plana za razvoj poduzetništva žena u FBiH 2018.-2020. godina, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta FBiH radilo je na jačanju poduzetništva žena u šest općina, a izrađen je model sistemskog rješenja za razvoj poduzetništva žena, primjenljivog za sve općine FBiH, sa posebnim osvrtom na startup podršku poduzetnicama pogođenim pandemijom COVID 19. Formirani su klubovi poduzetnica u šest

²⁷ Komitet za CEDAW, 2019. godina

²⁸ „Izvještaj o stanju ženskih ljudskih prava u BiH“, ARS BiH MLJPI, oktobar 2020., str. 8.

²⁹ „Seksualno uznemiravanje žena u Bosni i Hercegovini: Analiza na osnovu podataka iz OSCE-ovog istraživanja o nasilju nad ženama“, OSCE Misija u BiH, maj 2022. godine, str. 19.

³⁰ „Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini“, Helsinški parlament građana Banja Luka (HPG BL), Svjetlana Ramić Marković, 2022. godina

općina, te imenovani ekspertni timovi koji čine službenici općina i poduzetnice, predstavnici OCD s ciljem kreiranja uslova za unapređenje poduzetništva, posebno onog kojim upravljaju žene.

U periodu 2018.-2022. godine, GC RS je dao mišljenja na niz akata (strategija i zakona) iz oblasti rada koji se tiču uznemiravanja na radu, razvoja malih i srednjih preduzeća, društvenog poduzetništva, razvoja industrije, zaštite potrošača, privlačenja stranih investicija, te razvoja turizma. Usvojen je i novi Zakon o zaštiti od uznemiravanja na radu³¹, koji, uz odredbe Zakona o radu koje se specifično odnose na sprečavanje i suzbijanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja i uznemiravanja na radu i u vezi sa radom, detaljnije i preciznije reguliše ovu oblast i pruža pravnu zaštitu od uznemiravanja. Implementacijom Strategije razvoja preduzetništva žena RS za period 2019.-2023. godine ostvarena je snažna koordinacija poduzetništva žena koja uključuje detaljnu analizu stanja zajedno sa aktivnostima u oblastima koje utiču na poduzetništvo žena. Podrška preduzeticama u Republici Srpskoj je dio Strategije razvoja MSP Republike Srpske za period 2021.-2027. godine. Također, usvojena je i Strategija razvoja poduzetništva žena RS za period 2019.-2023. godine, kako bi se podrška poduzetništvu žena osigurala kroz različite kratkoročne i dugoročne posebne mjere, uključujući obuke, promociju i podršku. Dodijeljena su sredstva ženama poduzeticama kroz niz projektnih aktivnosti. Ministarstvo privrede i poduzetništva RS pruža podršku poduzeticama kroz prijedlog Fonda za poduzetnice, a usvojena je Uredba o postupku dodjele sredstava za podsticaj razvoja malih i srednjih preduzeća koja promovise ravnopravnost spolova i zabranjuje diskriminaciju po bilo kojoj osnovi.

U primjeni je Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS-u za period 2022.-2024. godine u kom su razvijeni programi, mjere i indikatori praćenja, te definirani nosioci odgovornosti u skladu sa institucionalnim odgovornostima. Unaprijeđen je Pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela, kao i Pravilnik o kapitalnim investicijama čineći ih rodno osjetljivijim i dajući ženama mogućnost ostvarivanja prava na podsticaje za kapitalna ulaganja i mogućnost podrške udruženjima žena u ruralnim područjima za razvoj poslovne aktivnosti i za otkup poljoprivrenih proizvoda. Pored toga, svake godine provode se programi mjera radi postizanja ravnopravnosti spolova u oblasti poljoprivrede u saradnji GC RS i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, finansirane iz Budžeta RS i podržane iz donatorskih sredstava (UN WOMEN, FAO).

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići previđenim mjerama je **eliminiranje diskriminacije na osnovu spola u radu, zapošljavanju i tržištu rada i osiguravanje jednakih mogućnosti za žene i muškarce u pristupu ekonomskim resursima, uključujući smanjenje siromaštva kroz nove makroekonomske i razvojne strategije.**

- I.1.1. Identifikovanje prioriternih zakona i provođenje gender analize, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa resursima s ciljem uvođenja međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova te utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.1.2. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o učešću žena i muškaraca na tržištu rada i ekonomskom životu, uključujući učešće na mjestima odlučivanja, napredovanje u karijeri, prihod, nadnice, rad na neodređeno/određeno vrijeme, uslovi poslovnog ugovora, pristup kreditima, itd.
- I.1.3. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za otklanjanje diskriminacije na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, uključujući jačanje institucionalnih kapaciteta za primjenu međunarodnih i domaćih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama koji će koordinirati implementacijom ovih mjera.
- I.1.4. Podrška istraživanjima i programima za povećanje učešća žena u radnoj snazi i smanjenje nezaposlenosti, razvoja ženskog poduzetništva, kao i o zastupljenosti u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru, te ekonomskog i društvenog osnaživanja žena.

³¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 90/21.

- I.1.5. Podrška istraživanjima i programima usmjerenim na unapređenje položaja žena na tržištu rada, te u društvenom i ekonomskom životu, kao na primjer: povremeni posao, prekidi u karijeri, jaz u plaćama i penzijama i dr.
- I.1.6. Podrška istraživanjima i programima koji se odnose na unapređenje položaja žena u oblasti ruralnog razvoja i oblastima u kojima je identifikovana mala zastupljenost žena.
- I.1.7. Organizovanje programa obuka za žene, s ciljem osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje adekvatnog zaposlenja, uključujući prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvijanje poduzetništva.
- I.1.8. Unapređenje mjera za usklađivanje poslovnog i privatnog života uključujući zaštitu materinstva i očinstva, unapređenje odredbi o plaćenom porodiljskom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu za oba roditelja, kao i posebne mjere koje olakšavaju zaposlenicima/ama usklađivanje profesionalnih i porodičnih obaveza.
- I.1.9. Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i ekonomskim resursima u oblasti zaštite okoliša i održivog razvoja.
- I.1.10. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, kao i u oblasti ženskog poduzetništva.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou i nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu sa nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023- 2027. godine

Uvod

Obrazovanje je jedan od najvažnijih preduslova za postizanje ravnopravnosti spolova, posebno u vremenu kada postoji potreba za kontinuiranim obrazovanjem i stručnim usavršavanjem bez obzira na godine. Posebnu pažnju treba posvetiti obrazovanju žena u ruralnim područjima, kao i pripadnica drugih ranjivih grupa, kako bi se postigla ravnopravnost i izbjegla tradicionalno uspostavljena podjela obrazovnih profila, zanimanja i pozicija na tržištu rada po spolu. Osim toga, potrebno je ojačati prisustvo žena u nauci, kulturi i sportu kako bi društvo imalo koristi od ravnopravnog učešća svih građana.

Okvirni zakon o predškolskom obrazovanju i obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH i Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH čine pravni okvir o obrazovanju u BiH koji se primjenjuje na državnom nivou. Ovi zakoni također obavezuju institucije i obrazovne ustanove FBiH (uključujući kantone), RS i Brčko Distrikta da primjenjuju i poštuju principe i norme utvrđene ovim zakonima i da osiguraju obrazovanje pod jednakim uslovima za sve učenike, kao i jednake mogućnosti.

Početkom 2021. godine, VM BiH usvojilo je novi dokument strateškog tipa za oblast stručnog obrazovanja i obuke "Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na osnovu Zaključaka iz Rige (2021.-2030. godine)". Tokom 2021. godine, Bosna i Hercegovina je pristupila Ljubljanskoj deklaraciji koju je usvojilo Vijeće EU. Ovaj dokument poziva na antidiskriminaciju, te se bavi pitanjima nasilja rodno zasnovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja u institucijama obrazovanja i istraživanja. Pristupanjem BiH programu EU za istraživanje i inovacije *Horizon Europe*, naučno-istraživačke institucije u Bosni i Hercegovini imaju obavezu da usvoje i implementiraju Plan za ravnopravnost spolova na nivou svojih institucija.

Oblast sporta u Bosni i Hercegovini uređena je Zakonom o sportu u BiH, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sportu BiH uvodi odredbe koje zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola i garantuje jednaku dostupnost i ravnopravno učešće u sportu bez obzira na spol, te ravnopravnu zastupljenost muškaraca i žena prilikom imenovanja u sastav Vijeća za sport BiH. Pored toga, zabranjena je diskriminacija u sportu, a jedan od osnovnih principa ovog Zakona je ravnopravno učešće muškaraca i žena u sportu.

Ocjena stanja

Prema zakonskoj regulativi koja se odnosi na sektor obrazovanja, u Bosni i Hercegovini ne postoji diskriminiranje na osnovu spola. Veliki broj međunarodnih i domaćih dokumenata, od kojih je najvažnije istaći: UN Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminiranja žena usvojenu 1979. godine, UN Konvenciju o pravima djeteta od 20. novembra 1989. godine, Evropsku povelju o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou iz 1992. godine, Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju iz 1995. godine, Ustav Bosne i Hercegovine dio II 3 (L), ustave entiteta, ZoRS BiH član 10, te zakoni iz oblasti obrazovanja u BiH, garantuju pravo na školovanje i obrazovanje bez ikakve diskriminacije na bilo kom osnovu, pa i na osnovu spola. U tom pogledu, potrebno je obratiti pažnju i na preporuku Vijeća Evrope CM/Rec (2007.)¹³ o rodno osviještenoj politici u obrazovanju i na Smjernice za suzbijanje diskriminacije žena i djevojaka u sportu date u Preporuci Vijeća Evrope 1701(2005. godina).

U svojim preporukama, CEDAW Komitet je preporučio da Bosna i Hercegovina podstiče dalju diverzifikaciju obrazovnih izbora za djevojčice i dječake i revidira školske udžbenike i nastavne materijale na svim nivoima kako bi se uklonili rodno stereotipni sadržaji iz nastavnih materijala. Pored toga, Komitet je preporučio povećanje dostupnosti i kvaliteta obrazovanja za svu djecu i rješavanje nesrazmjerno niske stope upisa i završetka na svim nivoima obrazovanja među djevojčicama iz romskih porodica, ruralnih sredina, izbjeglicama i tražiocima azila, djevojčicama sa invaliditetom i djevojčicama koje su žrtve dječijih brakova, te rodno zasnovanog nasilja i trgovine ljudima. Također je preporučeno da Bosna i Hercegovina podiže svijest, istražuje i adekvatno kažnjava slučajeve nasilja nad djevojčicama u obrazovnim ustanovama i osigurava da

institucije odgovore na posebne potrebe djevojčica koje su doživjele nasilje u obrazovnim ustanovama, kao i da donese posebne mjere za podsticanje ravnopravno učešće žena i muškaraca u oblasti obrazovanja, kako u nastavnom osoblju tako i na rukovodećim pozicijama i pozicijama odlučivanja u oblasti obrazovanja.

Broj učenika u osnovnim i srednjim školama se iz godine u godinu smanjuje u Bosni i Hercegovini. I pored toga, prema podacima BHAS, zastupljenost dječaka i djevojčica, tj. učenika i učenica je izjednačen. U predškolskom obrazovanju se u školskoj 2020/21. nalazilo 13 221 djevojčica i 14 477 dječaka, u osnovnom obrazovanju 130 519 učenica i 137 530 dječaka, te 55 336 učenica i 55 068 učenika u srednjem obrazovanju,³² pa se može tvrditi da je ostvaren rodni paritet u predškolskom, osnovnom, srednjoškolskom obrazovanju. Razlike u spolnoj zastupljenosti su najveće u stručnim školama u kojima je oko 75 % muškaraca. U drugim vrstama škola, zastupljenije su učenice. Dostupni podaci pokazuju da procenat zastupljenosti učenica u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju nije značajno promijenjen u posljednjih nekoliko godina.

Tokom školske 2020/21. godine, bilo je 55 070 studentica u odnosu na 37 673 studenata, a veći je i broj diplomiranih žena (7 968 ili 60 %) u odnosu na muškarce (5 325 ili 40 %). Pored toga, 2023 (64 %) žene su stekle znanje magistrica nauka i specijalista u odnosu na 1120 muškaraca (36 %), dok su svega 63 (41 %) žene doktorirale u odnosu na 90 (59 %) muškaraca. Više od polovine žena je diplomiralo, magistriralo i doktoriralo u oblastima zdravstva i socijalne zaštite, obrazovanja i društvenih nauka, a to su ujedno i područja obrazovanja u kojima su žene brojnije. Veći broj muškaraca je svoje visokoškolsko obrazovanje završilo u oblastima informacionih i komunikacionih tehnologija, inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva, te oblasti usluga.³³ Dostupni podaci pokazuju da se povećao broj žena magistara i doktora nauka, i veći je nego broj muškaraca. Međutim, među visokim akademskim i istraživačkim pozicijama i upravljačkim pozicijama dominiraju muškarci, zbog čega se može reći da je prisutan fenomen „staklenog plafona“ u ovom području.

Čak i u sredinama gdje je osigurana jednaka mogućnost pristupa obrazovanju na svim nivoima, to uvijek ne odražava i jednake mogućnosti napredovanja u karijeri, izboru zanimanja, jednake dohotke, mogućnosti odlučivanja i jednaku ekonomsku snagu. Podaci BHAS iz 2020. godine o učešću žena u nastavnom i predavačkom kadru pokazuju da su žene više zastupljenije na svim nivoima obrazovanja, osim u visokoškolskim ustanovama. Učešće muškaraca kao predvača se povećava sa rastom nivoa obrazovanja:

- žene čine 93,50% od ukupnog broja zaposlenih u predškolskim ustanovama,
- žene čine 73,12% zaposlenog osoblja u osnovnim školama,
- žene čine 61,56% od nastavnog osoblja u srednjim školama,
- žene čine 46,47% od ukupnog broja nastavnog kadra na visokoškolskim ustanovama.

Najveći problem su i dalje stereotipni stavovi u vezi sa ulogom žene u društvu, a u školskim udžbenicima uočeni su mnogi rodni stereotipi, te je stoga potrebno djelovati u obrazovnom sistemu i kroz medije. Potrebno je raditi sa zajednicama i sa muškarcima, a žene treba dodatno informirati putem medija, naročito društvenih mreža. Među ženama i dalje vlada veća nepismenost, a čest problem predstavlja i odustajanje mladih žena od obrazovanja radi braka i porodice.

RS je uskladila Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju³⁴, Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju³⁵, Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju³⁶ i Zakon o visokom obrazovanju³⁷ sa ZoRP BiH. U RS se provodi Strategija razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske za period 2022. – 2030. godine, Takođe je usvojen novi Zakon o sportu, koji sadrži standard ravnopravne zastupljenosti spolova u Savjetu za sport RS. Program za rani rast i razvoj djece u Republici Srpskoj 2016.-2020. godine kao jedan od prioriteta predviđa unapređenje kvaliteta i dostupnosti usluga iz oblasti unapređivanja ranog rasta i razvoja djece, u multisektorskom pristupu, bez diskriminacije i isključivanja po spolu i bilo kojem drugom osnovu, uključujući, između ostalog, izradu i implementaciju

³² „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini“, BHAS, TB 03 Tematski bilten, Sarajevo, 2022., str. 20.

³³ *Ibid*, str. 39. - 48.

³⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 79/15, 63/20 i 64/22.

³⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 81/22.

³⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 41/18 i 92/20.

³⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 67/20.

programa za povećanje obuhvaćenosti djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem i u gradskim, ali i u ruralnim sredinama za djecu koja nemaju mogućnost pohađanja cjelovitih razvojnih programa.

U FBiH je mala razlika u broju djevojčica i dječaka uključenih u obrazovni proces u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, međutim, ipak je primjetna razlika u izboru srednjih škola, prije svega zbog stereotipa koji se odnosi na muška ili ženska zanimanja, ali i tradicionalne uloge žene u porodici. Iako je među visokoobrazovanim građanima visok postotak magistrica i doktorica nauka, žene se rijede nalaze na rukovodećim položajima u javnom i privatnom sektoru. Poseban izazov predstavlja obrazovanje nacionalnih manjina u FBiH (kao što su Romi), lica iz ruralnih sredina, lica sa nekom vrstom invaliditeta, kao i izbjeglih i raseljenih lica. Novi Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo³⁸ usklađen je sa ZoRS BiH.

U FBiH su lica ženskog spola više angažovane u oblasti kulture od lica muškog spola i predstavljaju 60% radnika. Ostvaren je napredak u smislu uključivanja kriterija koji se odnose na manje zastupljen spol u programima federalnog Ministarstva kulture i sporta, čime se osiguravaju principi i standardi ravnopravnosti spolova.

Broj predškolskih ustanova na nivou Federacije BiH je u odnosu na prije pet godina povećan za 32, na nivou Kantona (konkretno Kanton Sarajevo) su donesene mjere subvencioniranja troškova upisa u privatne predškolske ustanove, a sve u cilju povećanja broja djece upisane u predškolsko obrazovanje. Ipak, i pored toga, prilično je velik broj djece koja se ne upisuju u predškolsko obrazovanje.

Pitanje ravnopravnosti spolova i jednake dostupnosti sporta se uvodi u Strategiju za razvoj sporta i Vijeće za sport, kao državno tijelo za razvoj sporta, koje se može samo formirati ukoliko su oba spola u istom zastupljena minimalno 40%. U Nacrtu strategije razvoja sporta u BiH 2020.-2028. godine nalazi se poglavlje pod nazivom „Povećati zastupljenost ženske populacije u sportu“, kao jedan od strateških ciljeva razvoja sporta u BiH, sa definiranim nosiocima aktivnosti.

Pored svih provedenih mjera, jasno je da je neophodno i dalje raditi na promociji i uključivanju principa ravnopravnosti spolova, kao i na suzbijanju diskriminacija i postojećih stereotipa u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **stvaranje jednakih mogućnosti i pristupa obrazovanju za djevojčice i dječake, žene i muškarce bilo koje dobi, uključujući pripadnike ranjivih grupa, u bilo kojoj oblasti (ruralnoj/urbanoj) i sa istim izgledima za budući profesionalni život.**

- I.1.11. Identifikovanje prioriternih zakona i provođenje gender analiza, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima i utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.1.12. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o pristupu i učešću žena i muškaraca na svim nivoima u obrazovnom sistemu, nauci, kulturi i sportu.
- I.1.13. Redovno praćenje i procjena pristupa oba spola na postdiplomskim programima i sticanju naučnih zvanja, kao i pristup grantovima i stipendijama pod istim uslovima, naučno-istraživačkim programima i projektima, kao i u procesima rukovođenja i koordinacije.
- I.1.14. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa obrazovanju, nauci, kulturi i sportu uzimajući u obzir potrebe višestruko marginaliziranih grupa. Aktivnosti uključuju jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, sprječavanje seksualnog uznemiravanja te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju implementacije ovih mjera.

³⁸ Službene novine Kantona Sarajevo”, broj 36/22.

- I.1.15. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta, kao i programima usmjerenim ka eliminaciji diskriminatornih i stereotipnih stavova u obrazovnim, naučnim, kulturnim i sportskim sadržajima.
- I.1.16. Podrška programima cjeloživotnog obrazovanja za prioritetne ciljne grupe kao što su: odrasli bez završene osnovne ili srednje škole, odrasli sa završenom srednjom školom koja ne odgovara potrebama tržišta rada, Romi, lica sa invaliditetom i višestruko marginalizirana lica povratnici, starija lica kao i lica koja žele napredovati u radu i zanimanju te usavršavati poduzetničke sposobnosti.
- I.1.17. Podrška programima jednakih mogućnosti oba spola za jačanje kapaciteta, pristup i upotrebu novih informacionih i komunikacionih tehnologija u vladi, javnim i privatnim preduzećima, medijima kao i u sektoru obrazovanja.
- I.1.18. Podrška edukativnim i istraživačkim aktivnostima na univerzitetima i istraživačkim institutima u oblasti ravnopravnosti spolova
- I.1.19. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova kao načelu ljudskih prava, a u cilju mijenjanja postojećih stereotipnih stavova i ponašanja u vezi sa ulogama žena i muškaraca
- I.1.20. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti i pristupu žena i muškaraca u oblastima obrazovanja, nauke, kulture i sporta

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu sa resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023.- 2027. godine

Zdravlje, prevencija i zaštita

Uvod

Veliki broj međunarodnih dokumenata od kojih su najznačajniji: Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine, Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije „Zdravlje za sve u 21. vijeku“, Deklaracija o pravima pacijenata u Evropi iz 1994. godine, Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine, Rezolucija o zdravstvenoj politici za sve građane Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj: 12/ 2002), ZoRS BiH prečišćeni tekst, propisuje mjere i daje smjernice za organizovanje zdravstvenog sistema koji će pružiti adekvatnu pomoć i zaštitu svim građanima, u cilju postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života. Za ovu oblast značajna je i Preporuka br. (2008)1 Komiteta VM Evrope zemljama članicama o uključivanju rodni razlika u zdravstvenu politiku (30. januar, 2008. godine), kao i Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti lica sa invaliditetom, u dijelu koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu, usvojena od strane Generalne skupštine UN 1993. godine.

ZoRS BiH propisuje da svako ima pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, bez obzira na spol. Zakon zabranjuje diskriminaciju u bilo kom obliku i po bilo kom osnovu u korišćenju svih oblika prava utvrđenih važećim zakonima, a nadležni organi treba da donesu zakone i druge akte i mehanizme koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite i koji ne diskriminišu lica na osnovu spola, direktno ili indirektno.

Pandemija izazvana COVID-19 još jednom je naglasila važnost zdravlja u kvaliteti života svakog lica. U 2020. godini ARS BiH je donio Preporuke za integraciju perspektive ravnopravnosti spolova u proces planiranja, donošenja i provođenja odluka, mjera i planova u borbi protiv pandemije COVID-19. Kriznom štabu je preporučeno da donese mjere na rodno osjetljiv način i da pojednostavi procedure zbrinjavanja u sigurnoj kući.

Ulaganje u prevenciju i zaštitu zdravlja građana od ključnog je značaja za jačanje društvene i ekonomske stabilnosti. Zdravlje obuhvata fizičko, emocionalno, socijalno, kulturno i duhovno blagostanje i na njega, osim bioloških faktora, utiču i društvene, ekonomske i političke prilike u određenom društvu. Stoga je imperativ da svako društvo pruži adekvatne informacije o mogućnostima i uslugama koje su dostupne građanima. Ulaganje u zdravlje žena i muškaraca, kao i njihovu svijest o ovim pitanjima, znači bolji kvalitet života, bolji kvalitet porodičnog života, bolji kvalitet reproduktivnog zdravlja i zdravo planiranje porodice.

Ocjena stanja

S obzirom na to da je u Bosni i Hercegovini zabranjena diskriminacija po osnovu spola i u procesu traženja i utvrđivanja i uživanja prava u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite za sva lica u BiH, posebna pažnja je usmjerena na marginalizovane grupe, a od posebnog značaja su aktivnosti usmjerene na unapređenje reproduktivnog zdravlja žena i prava trudnica i budućih majki, kao i planiranje porodice. Međutim, odredbe ZoRS-a BiH u oblasti zdravstvene zaštite se ne primjenjuju u potpunosti i to je najvećim dijelom posljedica specifičnosti slučajeva i nedosljednosti procesa koordinacije subjekata različitih nivoa vlasti kako bi se osigurao pristup i korištenje zdravstvene zaštite. Najčešći problemi se javljaju kod marginalizovanih grupa.

U svojim završnim preporukama, CEDAW Komitet je preporučio dalju diverzifikaciju obrazovnih izbora za djevojčice i dječake i reviziju udžbenika kako bi se uklonili rodno stereotipni sadržaji iz nastavnih materijala na svim nivoima obrazovanja. Obrazovanje o zdravstvenoj zaštiti, posebno o seksualnom i reproduktivnom zdravlju još uvijek nije dovoljno zastupljeno u osnovnim školama u BiH. U pojedinim osnovnim školama uveden je izborni predmet Zdravi stilovi života sa ciljem da se utiče na promjenu svijesti, načina razmišljanja, životnih navika i uvođenja zdravih stilova života mladih. Također, postoje brojne nevladine inicijative koje rade na pitanjima edukacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, spolno prenosivim infekcijama i prevenciji HIV-a. Međutim, sistematsko i kontinuirano obrazovanje mladih još uvijek nije zaživjelo.

Prethodna istraživanja u ovoj oblasti su pokazala da žene u BiH daju prednost tradicionalnim metodama kontracepcije, a da većina ne koristi niti jednu metodu kontracepcije, te se ne bilježi značajan pomak u odnosu na prethodne periode.³⁹ Ograničena je dostupnost podataka o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, te se ne mogu donijeti jasni zaključci u ovom polju. U nekim oblastima korisnice i dalje plaćaju punu cijenu kontracepcijskih sredstava, a ne postoje ni evidencije o učestalosti prekida trudnoće dok pravo na prekid trudnoće nije omogućeno svima.

U BiH se provede značajne mjere u cilju zaštite zdravlja majki, a zabilježena je niska stopa smrtnosti majki iako neki izvještaji navode da bi bilo potrebno proširiti praćenje i na slučajeve u kojima je skoro došlo do smrti tokom trudnoće i 42 dana nakon poroda.⁴⁰ Broj umrle dojenčadi je poprilično konzistentan u proteklom periodu od 2016. do 2022. godine i manji je od 200 na godišnjem nivou.⁴¹

Prenatalna njega i zaštita majki smatra se važnim faktorom za povećanje stope preživljavanja novorođenčadi. Prema dostupnim podacima, 13% žena u Bosni i Hercegovini ne prima prenatalnu njegu, niti čak petina Romkinja (21%).

U manjim lokalnim zajednicama problem predstavlja ginekološka zaštita žena zbog malog broja, što posebno pogađa žene u ruralnim ili udaljenim područjima gdje je također primjetan trend iseljavanja. Ginekološke usluge ili usluge vezane za materinstvo i savjetovanje o reproduktivnom zdravlju još uvijek nisu prilagođene licima sa invaliditetom. Veliki broj žena na selu ne ostvaruje pravo na zdravstveno osiguranje. Problemi sa kojima se susreću interno raseljene žene i povratnice su neujednačenost propisa o korištenju zdravstvene zaštite na teritoriji BiH ako se nalaze van teritorije entiteta kojem pripadaju, te strah od gubitka stečenih prava u mjestima raseljenja. Status povratnika garantuje im pravo na obavezno zdravstveno osiguranje za djecu bez obzira na status roditelja i ostvarivanje zdravstvene zaštite neosiguranih lica starijih od 65 godina.

³⁹ „Izvještaj o stanju ženskih ljudskih prava”, ARS MLJPI BiH, oktobar 2020. godine

⁴⁰ „Rodni profil zemlje za Bosnu i Hercegovinu”, UN WOMEN, Sarajevo, juli 2021., str. 37.

⁴¹ „Žene i muškarci u BiH”, BHAS, Sarajevo, 2022., str. 35.

U FBiH, načela, mjere, način organizovanja i provođenja zdravstvene zaštite, nosioci društvene brige za zdravlje stanovništva, prava i obaveze lica u korištenju zdravstvene zaštite, te sadržaj, način obavljanja i nadzora nad obavljanje zdravstvene zaštite regulirani su Zakonom o zdravstvenoj zaštiti FBiH.⁴² Strateški plan za reformu zdravstvenog sistema u FBiH, koji je usklađen sa principima ravnopravnosti spolova, daje strateški pristup i ciljeve reforme zdravstvenog sistema za FBiH, ali se ne primjenjuje dosljedno u svim kantonima.

Bez obzira na status zdravstvenog osiguranja, žene u FBiH imaju pravo na potpunu zdravstvenu zaštitu u vezi sa planiranjem porodice, kao i u toku trudnoće, porođaja i materinstva nakon porođaja, pravo na liječenje i medicinska sredstva, te pravo na vještačku oplodnju. Implementacija Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski pomognutom oplodnjom predviđa da biomedicinski potpomognutu oplodnju na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja ostvaruju žene do navršene 42. godine života, a ta granica može biti pomjerena. Zakon o izmjenama i dopuni ovog Zakona osigurava da sve žene u FBiH od početka 2023. godine imaju pravo na liječenje na teret budžeta FBiH. Međutim, i pored uložениh napora, pristup zdravstvenoj zaštiti je i dalje neujednačen na nivou FBiH. Dostupnost zdravstvene zaštite po kantonima zavisi od ekonomske moći kantona i najčešće nisu ostvareni puni kapaciteti za pružanje adekvatnih usluga. Programi usmjereni na zaštitu mentalnog zdravlja provode se kroz Projekat mentalnog zdravlja u BiH i dio su reforme mentalnog zdravlja. Svi programi obavezno sadrže i aspekt ravnopravnosti spolova, jer je to prepoznato kroz utvrđivanje samog Projekta, i to kroz sve tri komponente kojima se Projekat bavi.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS redovno uvodi standarde iz oblasti ravnopravnosti spolova u normativno-pravne okvire iz njegove nadležnosti. U segmentu zdravstva, izrađen je niz akata u oblasti zdravstvene zaštite i prevencije, koji uključuju različite nacрте strategija, te prijedloga zakona i ostalih zakonskih uredbi iz oblasti zdravstva. Ženama, koje imaju zdravstveno osiguranje, je za vrijeme trudnoće, porođaja i u periodu poslije rođenja djeteta, obezbijedena besplatna zdravstvena usluga. Izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti je navedeno da primarna zdravstvena zaštita obuhvata zaštitu zdravlja žena i djece kako bi primarni nivo zaštite bio dostupan svima, a posebno ženama.

Usvojen je Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja⁴³ kao Strategija razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj za period 2020.-2030. godine, kojom je definisana, između ostalih, i potreba da se razvijaju i evaluiraju programi u različitim kontekstima (žene i djeca žrtve porodičnog nasilja, psihološka podrška marginalizovanim grupama), te identifikacija faktora koji utiču na njihovu primjenu i implementaciju kako bi se radilo na efektivnoj promociji zdravlja, prevenciji bolesti, ranoj intervenciji i tretmanu, kao i identifikaciji barijera njihovom učešću.

Jedna od najznačajnijih aktivnosti u postizanju unapređenja zdravstvene zaštite je izrada i usvajanje Strategije za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Republici Srpskoj za period 2019.-2029. godina. Strategija se zasniva na sljedećim principima: najviši zdravstveni standardi, zaštita ljudskih prava i nediskriminacija, orijentacija prema korisnicima usluga, dostupnost i kontinuitet usluga koje unapređuju seksualno i reproduktivno zdravlje, solidarnost i ravnopravnost u korištenju zdravstvenih usluga, ravnopravnost spolova i osnaživanje svih žena i djevojčica, promocija reproduktivnog zdravlja, prevencija bolesti i multisektorska saradnja, unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite, jačanje odgovornosti i uspostavljanje trajnog partnerstva između vladinih i nevladinih organizacija. Zaštita seksualnog i reproduktivnog zdravlja zasniva se na zajedničkim vrijednostima i principima, uključujući univerzalnost, solidarnost, dostupnost, jednakost i efikasnost, te visok kvalitet i sigurnost zdravstvene zaštite.

U FBiH je u vrijeme izrade ovog plana u toku izrada nove strategije za mlade u FBiH koja predviđa mjere u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Mjere

⁴²"Službene novine Federacije BiH", broj 46/10 i 75/13

⁴³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 67/20.

Osnovni cilj koji treba postići planiranim mjerama je **poboljšanje zdravstvenog stanja žena i muškaraca zahvaljujući jednostavnijem i efikasnijem pristupu informacijama i zdravstvenim uslugama.**

- I.1.21. Identifikovanje prioritetnih zakona i gender analize strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti zdravstvene zaštite i prevencije, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima i utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.1.22. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podatka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga.
- I.1.23. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim oblastima, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju implementacije ovih mjera.
- I.1.24. Izrada i provođenje programa, mjera i aktivnosti za pružanje specijaliziranih usluga u oblasti zdravstvene zaštite za žrtve silovanja i seksualnog nasilja.
- I.1.25. Izrada i provođenje mjera i aktivnosti u cilju sprječavanja rodno zasnovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja u zdravstvenim ustanovama prilikom pružanja zdravstvenih usluga.
- I.1.26. Pružanje podrške implementaciji obuka o ravnopravnosti spolova za profesionalno osoblje u oblasti zdravstva kako bi se uvažile različite potrebe i interesi i žena i muškaraca i osiguralo rodno osjetljivo pružanje zdravstvenih usluga.
- I.1.27. Podrška istraživanjima o ravnopravnosti spolova u oblasti zdravstva, kao i programima usmjernim na unapređenje zdravstvene prevencije i zaštite, zaštite mentalnog zdravlja muškaraca i žena, zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja sa posebnim naglaskom na višestruko marginalizirane grupe.
- I.1.28. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o zdravlju, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, te potpuno informiranje o opcijama porodičnog planiranja, putem medija i zdravstvenih i obrazovnih ustanova.
- I.1.29. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti zdravstva, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga, prevencije i zaštite.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta BiH, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu sa resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023.- 2027. godine

Socijalna zaštita

Uvod

Bosna i Hercegovina ima obavezu i zadatak harmonizacija zakona iz oblasti socijalne i dječije zaštite sa međunarodnim standardima, te njihove implementacije kako bi se poboljšao status građana i građanki, te ostvario dalji napredak u postizanju društvene jednakosti. Ciljevi održivog razvoja (u daljnjem tekstu COR) pozivaju sve zemlje da hitno djeluju u pravcu proširenja socijalne zaštite, uključujući uspostavljanje

nacionalnih pragova socijalne zaštite, u skladu s Preporukom MOR (br. 202) o minimalnim pragovima socijalne zaštite iz 2012. godine.

Najznačajniji dokumenti iz ove oblasti su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama, Konvencija UN-a o eliminisanju svih oblika diskriminiranju žena (CEDAW) usvojena 1979. godine, UN Konvencija protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, Konvencija UN-a o pravima djeteta usvojena 20. novembra 1989. godine, konvencije MOR-a, Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Evropska revidirana socijalna povelja, Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Direktiva Vijeća EK 86/378/EEC od 24. jula 1986. godine o implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene u shemama socijalne sigurnosti u zaposlenju, Direktiva 79/7/EEC od 19. decembra 1978. godine o progresivnom implementiranju principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti na međunarodnom nivou, te Ustav BiH, Ustav FBiH, Ustav RS i ZoRS BiH.

Socijalnu sigurnost moguće je posmatrati kao opću životnu sigurnost sa gledišta sticanja, korištenja i zaštite prirodnih prava ljudskih bića i posebno njihovih građanskih, političkih, socijalno-ekonomskih i kulturnih prava, u saglasnosti sa univerzalnim međunarodnim dokumentima. Socijalna sigurnost podrazumijeva sistem organiziranih pravno-ekonomskih, normativnih i institucionaliziranih socijalnih mjera i aktivnosti u svim područjima uspostavljanja i ostvarivanja socijalnih potreba čovjeka i njegove porodice.

Ocjena stanja

U BiH i dalje živi 8 547 izbjeglica i interno raseljenih lica nakon sukoba devedesetih godina. MLJPI BiH koordinira i provodi revidiranu strategiju za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma koja uključuje mjere za zadovoljavanje stambenih potreba i zatvaranje kolektivnih centara, kao i mjere kojima se osigurava pristup ekonomskim i socijalnim pravima, uključujući mogućnosti zapošljavanja, te neometan pristup obrazovanju, zdravstvu, penzijama i sistemu socijalne zaštite. Povratnici koji čine etničku majinu su među najčešćim metama nacionalističkog govora mržnje i zločina motiviranih mržnjom.⁴⁴

U BiH su na snazi Zakon o strancima i Zakon o azilu BiH koji su usklađeni sa ZoRS-om. Dok je lice u statusu tražiliaca međunarodne zaštite, brigu o njemu obavlja Ministarstvo sigurnosti BiH (MS BiH). Osnovani centri za privremeni smještaj, posebno u Unsko-sanskom kantonu i manjim dijelom u Kantonu Sarajevo, pružaju smještaj za oko 4.000 ljudi.

U prethodnom periodu ostvaren je napredak u usklađivanju zakona, propisa i strategija koje regulišu oblast socijalne i zdravstvene zaštite sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova. Glavne prednosti koje se postižu u ovoj oblasti su: zabrana diskriminacije na osnovu spola kako u procesu traženja, tako i utvrđivanja i uživanja prava u oblasti socijalne zaštite svih lica u BiH sa posebnom pažnjom usmjerenom prema marginalizovanim grupama.

Prema podacima BHAS, broj korisnika/ca socijalne zaštite, kako u kategoriji maloljetnih, tako i u kategoriji punoljetnih korisnika/ca se smanjuje, ali to ne znači da se popravio položaj najugroženijih kategorija stanovništva, nego da je na njihov broj i položaj uticalo mnogo različitih faktora. U kategoriji maloljetnih korisnika ugroženih porodičnom situacijom, kao i u kategoriji punoljetnih lica psihičkih bolesnika i društveno neprihvatljivog ponašanja, bilo je više žena nego muškaraca.⁴⁵ Npr. u 2020. godini u Bosni i Hercegovini je bilo 7 083 korisnika socijalne zaštite za odrasla lica (4 616 ženskih i 2 467 muških korisnika/ca).⁴⁶

U domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja je približno jednak broj dječaka i djevojčica. Više je muškaraca u ustanovama socijalne zaštite za djecu sa smetnjama u razvoju i omladine i odraslih sa smetnjama u mentalnom i fizičkom razvoju. Među odraslim licima u ustanovama socijalne zaštite je više žena u gotovo svim kategorijama. Ako je starost razlog za smještaj, duplo više žena nego muškaraca smješteno je

⁴⁴ „Specijalni izvještaj o govoru mržnje u Bosni i Hercegovini“, Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine Banja Luka, juli 2021. godine.

⁴⁵ „Izvještaj o stanju ženskih ljudskih prava“ ARS BiH MLJPI, oktobar 2020., str. 10.

⁴⁶ „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini“ BHAS, Sarajevo, 2022. godine, str. 86. i 87.

u ustanove socijalne zaštite za odrasle. Žene čine 3/4 zaposlenih u centrima za socijalni rad, a približno je isti omjer zaposlenih u domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja.

Akcionim planom za Rome u oblasti stanovanja, zapošljavanja i zdravstvene zaštite za period 2017-2020. godine definisane su mjere u ovoj oblasti. Međutim, stopa nezaposlenosti Roma, od 56%, među najvišima je u regionu Zapadnog Balkana i dvostruko viša nego za nepripadnike Roma u blizini. Istospolni parovi su konstantno diskriminirani, jer pravni sistem ne poznaje njihova socijalna i ekonomska prava, uključujući pravo na porodični život. Treba poboljšati i socijalno uključivanje interseksualnih, a posebno transrodnih lica, koja su posebno marginalizirana.

Korisnici socijalne zaštite u RS ostvaraju razne oblike podrške kao što su dodatak za pomoć i njegu drugog lica, lična invalidnina, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njegu u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Žrtvama nasilja u porodici u Republici Srpskoj, u skladu sa odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, se zakonski obezbjeđuje odgovarajuća pravna zaštita i slobodan pristup svim uslugama pomoći i podrške.

Kada je u pitanju dječija zaštita, građani dobijaju pomoć za opremu za novorođenčad, dječji dodatak, prenatalni dodatak za treće i četvrto rođeno dijete, dodatak za roditelja ili staratelja, naknadu zarade za vrijeme porodijskog odsustva i zadovoljavanje razvojnih potreba djeteta. Zakonom o dječijoj zaštiti propisano je ostvarivanje prava na materinski dodatak za nezaposlenu majku u trajanju od 12 mjeseci, a za blizance i za svako treće i naredno dijete u trajanju od 18 mjeseci, u iznosu od 405,00 KM mjesečno. Pravo na pronatalitetnu naknadu za trećerođeno i četvrtorođeno dijete može ostvariti majka sa prebivalištem u RS za svako trećerođeno i četvrtorođeno dijete bez obzira na materijalni status porodice i mjesto rođenja djeteta u jednokratnom iznosu od 600,00 KM za trećerođeno dijete i 450,00 KM za četvrtorođeno dijete. Odredbama izmijenjenog Zakona o dječijoj zaštiti uvedena je pronatalna mjera, koja predviđa da troškove naknade za vrijeme porodijskog odsustva preuzima Vlada RS. Predviđeno je da svaka nezaposlena majka ima pravo na porodijsku naknadu, bez obzira koliko dugo je nezaposlena. Pored toga, uvodi se pravo na novčanu naknadu roditelju ili njegovatelju, koji brinu o djeci 24 časa zbog oboljenja. Usvojen je Zakon o podršci nezaposlenom roditelju četvero i više djece u Republici Srpskoj.⁴⁷

Ekonomski i društveni položaj žena, prema zvaničnim podacima Republičkog Zavoda za statistiku RS iz 2021. godine, ukazuje da je stopa zaposlenosti žena je 38,8 %, dok je stopa zaposlenosti muškaraca 52,7 %. Ovo stanje se odražava i na korištenje prava na penzijsko-invalidsko osiguranje, te tako muškarci čine 63,09 % korisnika starosne penzije, a žene 36,91%. Kada su u pitanju invalidske penzije, muškarci su korisnici ovog prava u omjeru 71,55 % dok 28,45 % korisnika čine žene. Korisnici subvencioniranih troškova su takođe u većem broju muškarci, dok su žene brojnije kao korisnice usluga socijalne zaštite među starim licima bez porodičnog staranja. U RS-u porodijsko, odnosno roditeljsko odsustvo u mnogo većem broju koriste žene, a taj broj je 2019. godine iznosio 3792, u odnosu na 58 muškaraca, dok je u 2020. godini ovo odsustvo koristilo 4 881 žena i 63 muškarca.

Socijalna zaštita u FBiH je uređena Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, a postupak ostvarivanja prava, obim i visina naknada bliže su definirani kantonalnim zakonima iz ove oblasti. Na osnovu podataka Zavoda za statistiku iz 2020. godine, u FBiH je bilo 69 centara za socijalni rad i 17 službi socijalne zaštite. U centrima je pruženo 288 778 intervencija od čega je 52% bilo lica ženskog spola. Procenat lica ženskog spola u ustanovama socijalne zaštite je 53%. Najviše korisnika je među licima koje nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje (42% od ukupnog broja korisnika), među njima je 51% lica ženskog spola. Maloljetna lica čine 42% šticećenika, od čega je 40% lica ženskog spola. Najveći broj maloljetnih šticećenika jeste sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju.

Zakonom o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u FBiH⁴⁸ utvrđuju se dva osnovna prava: dječiji dodatak i novčana pomoć nezaposlenoj porodilji. Osnov za obračun ovih prava je najniža plata u Federaciji BiH u skladu sa odredbama Zakona o radu, te su utvrđeni jedinstveni uslovi za ostvarivanje ovih prava. Pravo

⁴⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 132/22.

⁴⁸ „Službene novine Federacije BiH“, broj 52/22

na dječiji dodatak će ostvariti dijete ukoliko ukupni mjesečni prihodi po članu zajedničkog domaćinstva na prelaze 40% najniže plate u FBiH utvrđene u skladu sa Zakonom o radu i ako nije smješteno u hraniteljsku porodicu ili ustanovu socijalne zaštite duže od 30 dana, a troškovi smještaja se djelimično ili potpuno osiguravaju iz budžetskih sredstava. Visina dječijeg dodatka iznosi 19% najniže plate u FBiH, a sredstva za ostvarivanje prava na dječiji dodatak osigurati će se u budžetu FBiH. Pravo na novčanu pomoć nezaposlene porodilje ostvariće ukoliko se nalaze na evidenciji nadležne službe za zapošljavanje ili su na redovnom školovanju, odnosno ukoliko se na evidenciji Porezne uprave ne vode kao zaposleno lice. Novčana pomoć nezaposlenim porodiljama isplaćivat će se u visini 55% najniže plate u Federaciji BiH u trajanju od 12 mjeseci, a finansirat će se na kantonalnom nivou. Oba doma Parlamenta FBiH usvojila su Nacrt zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u FBiH koji uređuje prava civilnih žrtava rata uključujući i žrtve seksualnog nasilja, a po prvi put se utvrđuje status civilnih žrtava rata za dijete koje je rođeno iz čina ratnog silovanja.

Važeći propisi iz oblasti rada pružaju adekvatnu zaštitu materinstva i očinstva odredbama o porođajnom odsustvu koje pored majke može koristiti i radnik-otac djeteta pravom na rad sa polovinom punog radnog vremena nakon isteka porođajnog odsustva i do tri godine života djeteta, koje može koristiti jedan od roditelja. Pored toga, žene mogu koristiti odsustvo radi dojenja, dok roditelji čija djeca imaju teže smetnje u razvoju imaju pravo na pola radnog vremena.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postizanje socijalne sigurnosti svih građana i građanki, putem izmjena i usklađivanja zakonske regulative u oblasti socijalne inkluzije, te razvojem i implementacijom savremenih socijalnih politika i programa socijalne zaštite.**

- I.1.30. Identifikovanje prioriternih zakona i implementacija gender analize, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti socijalne zaštite, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima i utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.1.31. Redovno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka razvrstanih po spolu o učešću, pristupu i korištenju socijalne zaštite.
- I.1.32. Izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa socijalnoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno odgovornih budžeta, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju implementacije ovih mjera.
- I.1.33. Izrada i provođenje mjera i aktivnosti u cilju sprečavanja rodno zasnovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja u ustanovama socijalne zaštite prilikom pružanja usluga.
- I.1.34. Podrška programima namjenjenim višestruko marginaliziranim grupama koje su izložene riziku od siromaštva i izolovanosti, a koje uglavnom čine žene, kako bi se podržalo njihovo uključivanje na tržište rada i ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu.
- I.1.35. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnosti spolova u pristupu i korištenju socijalne zaštite.
- I.1.36. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti socijalne zaštite, pristupu i korištenju socijalnih usluga i socijalne zaštite

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu sa nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023.- 2027. godine

Rod i sigurnost

Uvod

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost”, usvojena 31.10.2000. godine poziva države članice da osiguraju veće prisustvo žena u donošenju odluka na svim nivoima odlučivanja kako bi se osiguralo ravnopravno učešće žena u sprečavanju i rješavanju konflikata. To je preduslov za veće uključivanje perspektive ravnopravnosti spolova u sektore odbrane i sigurnosti, te veću zaštitu i poštivanje ljudskih prava žena i djevojčica, kako u ratnim sukobima, tako i u procesima očuvanja mira i sigurnosti. Žene i djevojčice se uključuju u ratne sukobe, a zlostavljanje i silovanje žena i djevojčica širom svijeta je postalo metoda ekstremne torture. To zahtijeva da se posebna pažnja obrati na ovo pitanje, kako u konfliktnim, tako i u postkonfliktnim situacijama, što je naročito istaknuto donošenjem pratećih rezolucija, koje se oslanjaju na UN Rezoluciju 1325, kao što su rezolucije 1820 (2008.), 1888 (2009.), 1889 (2009.), 1960 (2010.), 2106 (2013.), 2122 (2013.), 2242 (2015.), 2493 (2019.) i 2467 (2019.).

Generalni sekretar Vijeća sigurnosti UN-a je donio direktivu (S/PRST/2008/39), 29.10.2008. godine koja se odnosi na procese implementacije i izvještavanja u skladu sa Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN 1325 „Žene, mir i sigurnost“, kojom je državama članicama data obaveza izrade nacionalnih akcionih planova za implementaciju UNSCR 1325.

U Bosni i Hercegovini su od 2010. godine usvojena i uspješno provedena tri akciona plana. Prvi Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini (AP UNSCR 1325 u BiH) usvojen je za period 2010-2013. godine. Provedena je nezavisna procjena implementacije prvog AP UNSCR 1325 u BiH, čiji nalazi i preporuke su poslužili za izradu drugog AP UNSCR 1325 koji je usvojen za period 2014. - 2017. godine. Vijeće ministara BiH je usvojilo treći AP UNSCR za period 2018. - 2022. godine. Tokom 2021. godine provedena je vanjska evaluacija trećeg AP UNSCR 1325 čiji će nalazi i preporuke biti uzeti u obzir prilikom izrade narednog, četvrtog po redu, Akcionog plana za period 2023. - 2027. godina. Nadzor nad implementacijom Akcionog plana vrši Koordinacioni odbor koji se uspostavlja odlukama Vijeća ministara BiH za period trajanja AP UNSCR 1325. Koordinacioni odbor čine imenovani članovi/ce iz nadženih institucija i agencija, te predstavnice nevladinog sektora u BiH. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, MLJPI BiH pruža stručnu i administrativnu podršku radu Koordinacionog odbora i nadležnim institucijama u planiranju i implementaciji aktivnosti iz njihove nadležnosti, te koordinira izradom godišnjih i završnih izvještaja o implementaciji AP UNSCR 1325 u BiH.

Iako je implementacija Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ uspješna, mnogi stereotipi i tradicionalne percepcije, kao i predrasude o rodnim ulogama i dominaciji muškaraca u sektoru sigurnosti, predstavljaju prepreke. Njihovo uklanjanje zahtijeva multidisciplinarni pristup. S tim u vezi, implementacija Rezolucije UN-a 1325 u BiH podrazumijeva saradnju institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija, kao i saradnju na regionalnom i međunarodnom nivou u cilju razmjene praksi, znanja, stručnih i finansijskih resursa.

Ocjena stanja

Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu MO BiH) i Oružane snage Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu OS BiH) imaju snažan institucionalni okvir koji podržava kontinuiranu i održivu integraciju rodnih perspektiva, što je vidljivo kroz implementaciju obaveza koje proizilaze iz UNSCR 1325 i ostalih rezolucija koje čine program „Žene, mir i sigurnost“, uključujući implementaciju NATO parterskog cilja G 0013, "Žene, mir i sigurnost". Implementacija prethodna tri akciona plana dovela je do kreiranja povoljnijeg okruženja za povećanje interesa i učešća žena u vojnim snagama. Politika ravnopravnosti spolova u MO BiH i OS BiH usvojena je 2019. godine u kojem je jedan od definiranih ciljeva "ostvarivanje stvarne ravnopravnosti spolova definisane Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH".

U skladu sa dijelom preporuka i mjera iz Gender analiza OS BiH, ukazano je na potrebu za poboljšanjem uslova života i rada na vojnim lokacijama za žene i muškarce. U periodu od 2019. do 2022. godine, Tim za poboljšanje infrastrukture OS BiH pripremio je izvode iz idejnih rješenja za infrastrukturna ulaganja na 147 objekta na 29 lokacija OS BiH. Uzimajući u obzir specifične perspektive, kao i potrebe sadašnjih i budućih pripadnika/ca OS BiH, jasno je opredijeljene za poboljšanjem uslova koji su srazmjerni njihovim potrebama kako bi se osigurao jednak pristup mogućnostima i prilikama, kao i napredak u karijeri tokom obavljanja profesionalnih dužnosti. Infrastruktura na vojnim i policijskim lokacijama uglavnom je naslijeđena iz sistema u kojem žene nisu imale aktivnu ulogu, stoga infrastrukturna rješenja nisu predviđala da žene rade i borave na lokacijama 24/7. Poboljšanja infrastrukture na vojnim i policijskim lokacijama utiču na bitne elemente funkcionisanja sistema odbrane i sigurnosti. Loše održavane prostorije, posebno one u kojima osoblje radi i

živi 24 sata dnevno, negativno utiču na zdravlje i sigurnost žena i muškaraca u službi i predstavljaju pravne i operativne rizike.

MO BiH je uputilo u parlamentarnu proceduru Izmjene i dopune zakona o službi u OS BiH koje se odnose na prijem u profesionalnu vojnu službu, a sa ciljem motivisanja što većeg broja mladih žena i muškaraca da nakon srednje škole ili završenog fakulteta započnu karijeru u OS BiH. Osim toga, MO BiH i OS BiH kontinuirano provode aktivnosti na promociji vojnog poziva u skladu sa Dinamičkim planom kampanje unapređenja vojnog poziva u OS BiH.

Ministarstvo sigurnosti BiH redovno dostavlja ARS BiH MLJPI propise i strategija na mišljenje o usklađenosti sa ZoRS u BiH. Također, u drugim nadležnim institucijama i agencijama za implementaciji zakona vodi se računa o usklađenosti propisa za ZoRS. Na primjer, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji SIPA-e propisana je obaveza analize usklađenosti propisa koje SIPA primjenjuje sa zakonima i drugim propisima, uključujući i ZoRS.

Nastavljena je primjena afirmativnih mjera i definisanje aktivnosti na otklanjanju uočenih nedostataka, a nakon analize položaja žena u sektoru odbrane i sigurnosti. Mjere obuhvataju preporuke, usklađivanje internih prijedloga, kvota, napomena pri objavljivanju javnih i internih oglasa, te pri prijemu kandidata u skladu sa listama uspjeha.

Promotivne aktivnosti koje redovno provode MO BiH i OS BiH, u skladu sa Dinamičkim planom kampanje promocije vojnog poziva u OS BiH, doprinose većoj zainteresovanosti žena za vojnu službu. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) promovira policijski poziv i podstiče prijavljivanje žena u policiju što je doprinijelo trendu povećanja broja žena u SIPA-i.

Kada su u pitanju aktuelne sigurnosne prijetnje i izazovi pokrenute su aktivnosti i analize koje ukazuju na različit položaj, potrebe i interese žena i muškaraca u uslovima prirodnih katastrofa, migracija, terorizma, ekstremizma i radikalizma, upotrebe malog i lakog naoružanja, te u kriznim i vanrednim situacijama kao što je bila pandemija COVID-19 koja je imala specifičan uticaj na fizičku, zdravstvenu i ekonomsku sigurnost žena. Ova pitanja su dijelom adresirana u strateškim dokumentima Ministarstva sigurnosti BiH kao što je Strategija u oblasti migracija i azila i Akcioni plan (2021.-2025. godine) koji prepoznaju potrebe i interese ranjivih kategorija u migracijama, posebno žena i maloljetnih lica, kao i lica bez roditeljskog staranja. Zbog nedovoljne systemske zaštite, veliki dio zbrinjavanja i podrške migrantima i migrantkinjama sprovode međunarodne i nevladine organizacije, sa fokusom na žrtve rodno zasnovanog nasilja. U novembru 2021.godine, ARS BiH MLJPI je, u saradnji sa Bosansko-hercegovačkom inicijativom žena, izradio Protokol MLJPI i MS BiH kako bi se omogućio smještaj ženama u pokretu, žrtava nasilja, te realizacija aktivnosti kojima bi se informacije o zaštiti žena učinile dostupnim. Također, Strategija BiH za prevenciju i borbu protiv terorizma (za period 2021.-2026. godine) i Akcioni plan za sprovođenje Strategije uključuju aktivnosti na temu rodne perspektive u kontekstu nasilnog ekstremizma i terorizma, posebno u dijelu koji se odnosi na prevenciju. Na prijedlog MS BiH, usvojena je i Strategija za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja u BiH (2021.-2024. godina) i Akcioni plan Strategije, koji uključuju ciljeve i aktivnosti usmjerene na integrisanje rodne perspektive u mjere za kontrolu malog i lakog naoružanja (SALW) posebno u vezi zloupotrebe vatrenog oružja u kontekstu nasilja u porodici i nasilja u intimnom partnerskom odnosu.

Vlada Republike Srpske je imenovala Koordinaciono tijelo za sprovođenje, praćenje i izvještavanje o implementaciji UNSCR 1325 i utvrđena je obaveza svih ministarstava i drugih organa Republike Srpske da saraduju sa ovim tijelom⁴⁹. Kao rezultat promotivnih aktivnosti MUP RS bilježi se porast broja kandidatkinja za policijsku obuku, što ipak nije dovelo do značajnijeg povećanja broja prijemljenih žena u ukupnom broju kandidata za policijsku službu. Također, kroz rad policije u zajednici sprovedene su mjere s ciljem animiranja većeg broja mladih žena za prijavljivanje na konkurse za prijem u policijsku službu. Nastavljene su aktivnosti na uvođenju rodne perspektive u redovne programe obuka u policijskim i vojnim strukturama, s ciljem da se obuke na temu ravnopravnosti spolova planski sprovode.

Uprava policije FBIH je usvojila Strategiju upravljanja ljudskim resursima za period 2019– 2024. godine. Jedan od rezultata analize provedene u cilju izrade Strategije je i da je od ukupnog broja policijskih službenika samo 10,34% lica ženskog spola, a kao mjera predloženo je provođenje medijske kampanje za privlačenje kandidata za rad u Federalnoj upravi policije, s posebnim fokusom na privlačenje kandidata ženskog spola, a

⁴⁹ Zaključak Vlade Republike Srpske br. 04/1-012-2-903/19, od 28.03.2019. godine.

u skladu s mogućnostima koje dopušta ZoRS BiH. GC FBiH redovno koordinira i podržava organizaciju edukacija u okviru Policijske akademije FBiH kao i specijalističkih obuka sa kantonalnim MUP-ovima kojima se doprinosi razvoju kapaciteta policijskih službenika da odgovore na sigurnosne potrebe žena i muškaraca, dječaka i djevojčica.

Mjere

Osnovni cilj koji treba postići predviđenim mjerama je **unapređenje sigurnosti građana, uključujući višestruko marginalizirane grupe u BiH, kroz ravnopravno učešće žena u sprečavanju i rješavanju sukoba, te izgradnji i očuvanju održivog mira.**

- I.1.37. Identifikovanje prioritetnih zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti odbrane i sigurnosti, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim oblastima.
- I.1.38. Redovno sistematsko prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka i informacija o stanju ravnopravnosti spolova u sektorima odbrane i sigurnosti.
- I.1.39. Provođenje ili podrška istraživanjima koja se odnose na temu „Žene, mir i sigurnost“, sa posebnim osvrtom na aktuelne sigurnosne prijetnje i izazove.
- I.1.40. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o važnosti ravnopravnog učešća u oblastima odbrane i sigurnosti.
- I.1.41. Redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova u oblastima odbrane i sigurnosti.

Nosioci odgovornosti: Organi zakonodavne i izvršne vlasti na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalni organi i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu sa resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023. – 2027. godine

Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena

Uvod

Savremeni načini života i rada uzrokuju oslobađanje ogromnih količina stakleničkih plinova, koji ostaju u Zemljinoj atmosferi zajedno sa plinovima koji su prirodno prisutni u njoj. Dodatni staklenički plinovi, od kojih je najčešći ugljični dioksid, uglavnom nastaju spaljivanjem fosilnih goriva, ali i drugim ljudskim aktivnostima kao što su sječa šuma, poljoprivreda, stočarstvo i proizvodnja hemikalija. Ovi dodatni plinovi pojačavaju „efekat staklenika“ i uzrokuju brzi porast temperature Zemlje, što dovodi do velikih klimatskih promjena.⁵⁰ Promjene u klimatskim obrascima posljednjih godina uzrokuju ekstremne klimatske pojave, kao što su obilne padavine, grad, razorne poplave, ekstremno visoke temperature, suše, toplotni valovi i olujni vjetrovi. Klimatske promjene mogu imati negativan utjecaj na kvalitet zraka, pristup bezbednoj vodi za piće, dovoljno hrane i sigurnog skloništa. Uz pritisak na zemlje da smanje svoje emisije stakleničkih plinova, potreba za povećanjem mjera prilagođavanja klimatskim promjenama raste.

Bosna i Hercegovina je 2000. godine ratifikovala UN Okvirnu konvenciju o klimatskim promjenama (UNFCCC). Sve države potpisnice ove Konvencije su prepoznale su važnost ravnopravnog uključivanja žena i muškaraca u procese UNFCCC-a i u razvoj i implementaciju klimatskih politika koje su rodno odgovorne. Bosna i Hercegovina je jedna od 41 zemlje u svijetu, a druga na Zapadnom Balkanu, koja je finalizirala i dostavila svoj Plan prilagođavanja na klimatske promjene (NAP) Okvirnoj konvenciji UN-a o klimatskim promjenama. Proces NAP-a kreiran je na Konferenciji o klimatskim promjenama (COP 16) 2010. godine kako bi se omogućilo najmanje razvijenim zemljama i drugim zemljama u razvoju da formulišu i implementiraju

⁵⁰ „Šta su klimatske promjene“, Europe Climate Pact, dostupno na https://climate-pact.europa.eu/about/climate-change_hr

nacionalne planove prilagođavanja kao sredstvo za identifikaciju srednjoročnih i dugoročnih potreba za adaptacijom i razvoj i implementaciju strategija i programa za rješavanje tih potreba. NAP pomaže državama da ispune svoje obaveze koje proizilaze iz Pariskog sporazuma i ciljeva Agende za održivi razvoj do 2030. godine. Ovaj Plan sadrži analizu postojećeg regulatornog okvira i tehničkih studija u BiH, trendove klimatskih promjena, buduće klimatske projekcije, pregled uticaja klimatskih promjena po sektorima, te prijedloge srednjoročnih mjera za smanjenje negativnih posljedica klimatskih promjena za najugroženije sektore, uključujući poljoprivredu, vodne i šumske resurse, biodiverzitet i turizam. Krajnji cilj NAP-a je smanjenje efekata klimatskih promjena kako na najugroženije sektore tako i na stanovništvo. Proces pridruživanja BiH Evropskoj uniji i dalje je jedan od glavnih pokretača reformi zaštite okoliša.

Društvenoekonomski faktori utiču na izloženost i osjetljivost ljudi na probleme u okolišu, što je naročito izraženo kod grupa u nepovoljnom društvenom položaju (Evropska agencija za okoliš 2018. godine; SZO 2019. godine). Isto tako, ni sama rješenja za promjene u oblasti okoliša nisu društveno neutralna. BiH je članica Ekonomske komisije UN-a za Evropsku konvenciju o pristupu informacijama, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi o pitanjima okoliša (Arhuska konvencija), u kojoj se države potpisnice pozivaju da minimalno "garantuju pravo pristupa informacijama, učešća javnosti u odlučivanju o okolišu i pristup pravosuđu u pitanjima okoliša u skladu sa odredbama ove Konvencije" (UNECE 1998, član 1, st. 3).⁵¹

Ocjena stanja

Proces izrade Strategije okoliša BiH 2030+ bio je primjer inkluzivnog pristupa izradi javne politike koja uključuje konsultativni proces sa velikim brojem institucionalnih i vaninstitucionalnih aktera. ARS MLJPI BiH, GC RS i GC FBiH su tokom izrade ukazali da su sve oblasti okoliša relevantne sa aspekta ravnopravnosti spolova, ali je posebno relevantno upravljanje okolišem, razvijanje svijesti i razumijevanja zbog čega je važno pitanja okoliša posmatrati u kontekstu različitih uloga, potreba i interesa žena i muškaraca.

Strateško planiranje sada prepoznaje da rješenja za promjene okoliša nisu društveno neutralna i ima za cilj jačanje politike zaštite okoliša u BiH kroz pristupe ravnopravnosti spolova, socijalnoj pravdi i smanjenju siromaštva, uzimajući u obzir međusobnu povezanost. Pojedinačni projekti uzeli su u obzir zelenu ekonomiju kao dio napora da se poveća ekonomsko osnaživanje žena.⁵²

Osim toga, pripremljena je analiza ravnopravnosti spolova, socijalne ravnopravnosti i siromaštva u kontekstu zaštite okoliša u BiH, a svoj doprinos dala je i ARS BiH MLJPI. Iako su podaci za BiH vrlo ograničeni, analiza je pokazala da je upravljanje okolišem posebno relevantno, razvijajući svijest i razumijevanje zašto je važno sagledati pitanja okoliša u kontekstu različitih uloga, potreba i interesa žena i muškaraca, kao i kao i u smislu uticaja na različite socijalno isključene, siromašne ili ranjive grupe ljudi.

Kada je riječ o integraciji ravnopravnosti spolova u proces izrade Strategije zaštite okoliša za BiH 2030+, ARS BiH MLJPI je aktivno uključena u rad Radne grupe 7, odnosno za izradu strateškog cilja 7 – Upravljanje okolišem. Ravnopravnost spolova je integrisana u jedinstveni dokument svih 7 akcionih planova. Tako je u okviru Akcionog plana za okoliš definisano kako je potrebno integrirati principe ravnopravnosti spolova, društvene jednakosti i pitanja siromaštva u sve faze upravljanja okolišem (planiranje, realizacija, praćenje, izvještavanje, evaluacija). Ovaj cilj proizašao je iz ključnog izazova, a to je nizak nivo integracije principa ravnopravnosti spolova, društvene jednakosti i pitanja siromaštva u oblasti upravljanja okolišem.

U okviru projekta „Strategija zaštite okoliša Bosne i Hercegovine 2030“ - BiH ESAP 2030+ (*Bosnia and Herzegovina Environmental Strategy and Action Plan 2030+*): GC RS je učestvovao u izradi ESAP Akcionog plana za nivo Republike Srpske, a očekuje se nastavak ove saradnje u narednom srednjoročnom periodu. GC RS je takođe uključen u projekat UNDP „Inkluzivna dekarbonizacija“, zajedno sa nadležnim ministarstvom i drugim institucijama RS.

⁵¹ „Ravnopravnost spolova, društvena jednakost, siromaštvo i svijest o okolišu i učešće u Bosni i Hercegovini“, *Bosnia and Herzegovina Environmental Strategy and Action Plan 2030+*

⁵² „Rodni profil zemlje za Bosnu i Hercegovinu“, *UN WOMEN*, Sarajevo, juli 2021., str. 10.

Standardi i principi ravnopravnosti spolova u sektoru okoliša nisu ispunjeni u zadovoljavajućoj mjeri u FBiH. Još uvijek ne postoji dovoljno razumijevanje pitanja ravnopravnosti spolova u kreiranju ekološke politike i pravičnom donošenju odluka u upravljanju okolišem. Osim toga, institucije u sektoru zaštite okoliša u FBiH nemaju funkcionalne institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova. Federalno ministarstvo okoliša i turizma je započelo pripreme Federalne strategije zaštite okoliša 2022.–2032. godine i Strateške studije o procjeni uticaja na okoliš za Federalnu strategiju zaštite okoliša 2022-2032. godine u čijoj izradi se vodi računa i o principima ravnopravnosti spolova, društvene jednakosti i siromaštva, a u proces je uključen i GC FBiH.

Mjere

Cilj mjera u nastavku je **unaprijediti ravnopravnost spolova i društvenu jednakost u svim segmentima upravljanja okolišem.**

- I.1.42. Identifikovanje prioriteta zakona i implementacija gender analize, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata u oblasti upravljanja okolišem s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovoj oblasti i utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti sa aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.1.43. Unaprijediti sistem za prikupljanja rodno osjetljivih podataka i definirati set rodno osjetljivih kvantitativnih i kvalitativnih indikatora u oblasti upravljanja okolišem.
- I.1.44. Identificirati rodna pitanja za istraživanja, naročito sa aspekta rodno osjetljivih utjecaja na ljudsko zdravlje i izloženosti prirodnim katastrofama.
- I.1.45. Podizati svijest o različitim vrstama novih tehnologija u oblasti upravljanja okolišem i netehničkih inovacija koje štede vrijeme i energiju i koje su prilagođene različitim potrebama žena i muškaraca.
- I.1.46. Provoditi edukativne aktivnosti o primjeni gender mainstreaminga i posebnih mjera i instrumenata u kontekstu upravljanja okolišem, uključiti i informacije o intervencijama NVO sektora na podizanju svijesti o zaštiti okoliša.
- I.1.47. Podsticati finansijske alokacije za specifično ciljane intervencije za unapređivanje društvene jednakosti i ravnopravnosti spolova, za ekonomsko osnaživanje ranjivih društvenih grupa, naročito žena, u oblasti tzv. zelenog poduzetništva, ponovne upotrebe recikliranog otpada, itd.
- I.1.48. Uspostaviti adekvatan i konzistentan sistem monitoringa.
- I.1.49. Uspostaviti elektronsku platformu o vrijednostima integriranja rodne komponente u oblasti očuvanja i zaštite okoliša.

Nosioci odgovornosti: Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, organi Brčko Distrikta BiH, kantonalni i organi jedinica lokalne samouprave, u skladu s resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023.-2027. godine

STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Uvod

Da bi Bosna i Hercegovina ispunila svoju obavezu ukidanja diskriminacije po osnovu spola, te ostvarila ravnopravnost spolova, postoji potreba da se i dalje radi na uspostavljanju ili jačanju sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova. Da bi se postigao ovaj cilj, neophodno je da institucionalni mehanizmi na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti djeluju proaktivno, osiguravajući potrebna finansijska sredstva i ljudske resurse, te da njihovo djelovanje bude u potpunosti podržano od strane političke vlasti na svim nivoima. Tako se implementacija GAP-a BiH do kraja 2022. godine najvećim dijelom finansira iz sredstava Finansijskog mehanizma za podršku implementaciji GAP-a BiH (FIGAP), koji je jedan od važnih instrumenata za postizanje rodne ravnopravnosti u BiH.

ARS BiH MLJPI je u saradnji sa GC FBiH i GC RS implementirala FIGAP II program (2018.-2021. godina), koji predstavlja FIGAP BiH uz podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj (SIDA) u iznosu od 2.9 miliona BAM. Program FIGAP II uspostavljen je i zbog činjenice da sredstva iz javnih budžeta još uvijek nisu dovoljna za realizaciju zahtjevnih mandata GIM-a. Konačna evaluacija prethodnog FIGAP programa potvrdila je relevantnost i opravdanost nastavka finansijske podrške implementaciji zakonodavstva i politika za postizanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, kao i dalje unapređenje međuinstitucionalne saradnje i saradnje sa nevladinim sektorom, kao i regionalnu i međunarodnu saradnju u oblasti rodne ravnopravnosti. Tokom 2023. godine započeta je izrada FIGAP III programa, te obezbjeđivanja donatorskih sredstva za finansiranje narednog GAP BiH za period 2023-2027. godine. U tom procesu ključnu ulogu imaju ARS BIH MLJPI, GC FBIH i GC RS, te postojeći mehanizmi saradnje na svim nivoima vlasti u BiH, kao i nevladinog sektora.

Provođenje aktivnosti Strateškog cilja II je prije svega u odgovornosti ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS u skladu sa članovima 26. i 27. ZoRS BiH.

Prioritetne oblasti u okviru strateškog cilja 2:

Koordinacija implementacije i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BiH

Uvod

Jačanje kapaciteta i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduslova za efikasnu implementaciju GAP-a BiH na svim nivoima vlasti. ARS MLJPI BiH i GC RS i GC FBIH ključni su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova koji su zaduženi za usmjeravanje napora na suzbijanje diskriminacije i postizanje ravnopravnosti spolova kroz izradu strateških dokumenata i akcionih planova.

Implementacijom GAP-a BiH u periodu 2018. - 2022. godine značajan je doprinos izgradnji mehanizama, instrumenata i sistema za ravnopravnost spolova, te je dodatno osnažen uticaj, vidljivost i respektabilnost gender institucionalnih mehanizama (GIM) unutar izvršne i zakonodavne vlasti i u široj javnosti. ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS su djelovali kao snažni i proaktivni predlagači konkretnih strategija za ravnopravnost spolova igrajući ključnu ulogu u kreiranju rodno osjetljivih politika u BiH, dajući svoj doprinos i mišljenja o zakonima i politikama na svim nivoima organizacije vlasti u BiH kako bi oni bili usklađeni sa principima ravnopravnosti spolova.

Ocjena stanja

Implementacija prioriternih zadataka iz GAP-a BiH odvija se na osnovu godišnjih operativnih planova nadležnih institucija za implementaciju GAP-a BiH koje su zastupljene u koordinacionim odborima. U zavisnosti od nadležnosti i godišnjih prioriteta ovi planovi razrađuju mjere iz GAP BiH i definišu konkretne aktivnosti, koje su neka ministarstva uključila u svoje redovne planove rada. ARS BiH MLJPI u saradnji sa GC RS i GC FBiH izrađuje redovne godišnje i izvještaje o realizaciji GAP BiH 2018.-2022. godine na osnovu informacija koje dostavljaju institucije zastupljene u koordinacionim odborima.

Vlada RS je imenovala Koordinacioni odbor (KO) za praćenje implementacije GAP BiH u RS za period 2018.-2022. godine sa zadatkom da ovo interresorno tijelo bude zaduženo za planiranje, sprovođenje i praćenje ovog dokumenta. Ovaj KO čine predstavnici/ce svih ministarstava Vlade RS, a njime predsjedava direktorica GC RS. Na osnovu iskazanih potreba ovog KO i rada na navedenim dokumentima, GC RS je izradio Metodologiju za podršku ministarstvima Republike Srpske za monitoring implementacije Godišnjeg operativnog plana za ravnopravnost spolova u Republici Srpskoj za 2021. godinu - Smjernice. U okviru ove aktivnosti GC RS je izradio Izvještaj o napretku implementacije Godišnjih operativnih planova za Republiku Srpsku – Implementacija Plana za 2020. godinu. Za analizu je izabran Plan iz 2020. godine, a analiza je pokazala da je preko 80% aktivnosti realizovano i da su ministarstva zajedno sa GC RS uspjela da realizuju planirane aktivnosti i pored činjenice da je Plan realizovan u vrijeme krizne situacije uzrokovane pandemijom COVID-19.

GC FBiH koordinira implementaciju i nadzor nad implementacijom GAP-a BiH u FBiH. Vlada FBiH je imenovala Koordinacioni odbor (KO) za praćenje implementacije GAP-a 2018.-2022. godine u FBiH, koju čini sedam predstavnika institucija. Oni su bili od ključnog značaja za implementaciju GAP-a BiH u FBiH, kao i za izradu i praćenje Jedinstvenog operativnog plana FBiH za implementaciju GAP-a BiH. GC FBiH također koordinira rad Koordinacionog tijela za praćenje provođenja Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici i provođenje aktivnosti na implementaciji Akcionog plana za podršku i razvoj ženskog poduzetništva u FBiH. Osim toga, pružena je podrška vladama kantona u procesu formiranja kantonalnih KO i u saradnji sa njima šest kantona je donijelo šest Gender akcionih planova, a usvojeno je i preko 30% planova za jedinice lokalne samouprave. Prema utvrđenoj metodologiji i zadanom formatu, GC FBiH prikuplja i analizira informacije od institucija, nevladinih organizacija i drugih partnera na nivou FBiH, te koordinira izradu godišnjeg izvještaja o realizaciji aktivnosti iz GAP-a BiH za FBiH.

Ostvaren je značajan napredak u izradi akcionih planova na nižim nivoima vlasti. Međutim, i pored toga ostaje izazov da se operativno planiranje i izvještavanje o GAP-u BiH na nivou kantona i jedinica lokalne samouprave ne provodi na sistematski način. GC FBiH i GC RS i dalje trebaju dodatne kapacitete za pružanje stručne podrške ovom procesu. Vlasti na pojedinim nivoima uprave još uvijek ne prepoznaju važnost uvođenja i postizanja standarda za ravnopravnost spolova, pa nisu poduzeli korake i odluke u vezi sa implementacijom GAP-a BiH i izradom lokalnih rodnih akcionih planova. U slučaju Republike Srpske doneseno je preko 30 LGAP i to na inicijativu GC RS, i u saradnji sa NVO, međunarodnom zajednicom i lokalnim zajednicama. Međutim, potreban je dalji rad kako bi sve lokalne zajednice izradile ovaj dokument, ali i implementirale.

Mjere

Ciljevi koji se žele postići predviđenim mjerama su **koordinirano provođenje GAP BiH** u skladu sa nadležnostima pojedinih nivoa vlasti.

- I.1.50. Uspostavljanje Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje implementacije GAP BiH (kojeg čine direktorice ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH).
- I.1.51. Uspostavljanje KO za praćenje implementacije GAP na nivou institucija BiH i BD BiH (kojeg čine ARS BiH MLJPI, institucije BiH i BD BiH).

Nosilac odgovornosti: VM BiH na prijedlog MLJPI BiH.

Rok implementacije: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP BiH.

- I.1.52. Uspostavljanje KO za praćenje implementacije GAP BiH u Republici Srpskoj (kojeg čine GC RS i institucije RS).

I.1.53. Uspostavljanje KO za praćenje implementacije GAP BiH u FBiH (kojeg čine GC FBiH i institucije FBiH)

Nosioci odgovornosti: Vlada RS na prijedlog GC RS i Vlada FBiH na prijedlog GC FBiH.

Rok implementacije: U roku od tri mjeseca od usvajanja GAP BiH.

I.1.54. Izrada i usvajanje operativnih planova za implementaciju GAP BiH.

Nosilac odgovornosti: Koordinacioni odbori.

Rok implementacije: Do kraja decembra svake godine implementacije GAP BiH.

I.1.55. Izrada godišnjih i završnog izvještaja o implementaciji GAP BiH i dostavljanje vladama entiteta na razmatranje i usvajanje, nakon čega se kompilirani izvještaj dostavlja VM BiH na razmatranje i usvajanje.

Nosioci odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH i koordinacioni odbori.

Rok implementacije: Do marta mjeseca svake godine implementacije GAP BiH za predhodnu godinu.

Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova

Uvod

Prioritetna obaveza koja proističe iz mandata institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i zakonskih nadležnosti, je praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u BiH. Izvještaji o primjeni međunarodnih dokumenata, UN-a i Vijeća Evrope, koji se odnose na ravnopravnost spolova i osnaživanje žena prema kojima je Bosna i Hercegovina obavezna izvještavati se redovno izrađuju i dostavljaju nadležnim institucijama (CEDAW Konvencija, Pekinške deklaracija i Platforma za akciju, UN Rezolucija 1325, preporuke Vijeća Evrope i Evropske direktive). U skladu sa obavezama izvještavanja o primjeni CEDAW Konvencije, 2019. godine predstavljen je Šesti periodični UN CEDAW izvještaj, te su objavljena Zaključna zapažanja koja sadrže preporuke za unapređenje položaja žena i eliminisanje rodno zasnovane diskriminacije. VM BiH je 2020. godine usvojilo informaciju o Zaključnim zapažanjima dajući time snažnu podršku i podsticaj unapređenju ravnopravnosti spolova. Pored toga, BiH je dostavila izvještaj GREVIO grupi koja je 2022. godine objavila svoje nalaze i preporuke za dalja poboljšanja u oblasti sprečavanja rodno zasnovanog nasilja i zaštite žena u ovoj oblasti.

ARS BiH MLJPI u svojstvu stalne članice učestvuje u radu Odbora zemalja ugovornih strana Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) i Komisije za ravnopravnost spolova Vijeća Evrope (GEC). Zadatak ove komisije je da osigura integriranje ravnopravnosti spolova u sve politike VE.. Pored toga, ova institucija u svojstvu stalne članice doprinosi i radu međunarodnih tijela Globalne mreže kontakt lica UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ i Mreže žena medijatora zemalja Mediterana. U cilju unaprijeđenja primjene UN Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u pripremi je četvrti akcioni plan za period 2023-2027. godine.

U skladu sa članovima 26. i 27. ZoRS BiH, ARS BiH MLJPI i GC FBiH i GC RS dužni su da prate, učestvuju u pripremi, pokreću inicijative i daju mišljenja o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa, koje se donose na nivou države i entiteta, sa odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova.

Ocjena stanja

U skladu sa obavezama koje proističu iz pristupanja međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava i članstvom u međunarodnim organizacijama, Bosna i Hercegovina redovno i kontinuirano priprema izvještaje o ispunjavanju obaveza BiH prema međunarodnim dokumentima i tijelima kao što su UN, EU, VE, OSCE/ODIHR i druge međunarodne institucije koje se bave ovim pitanjima.

Tako su ARS BiH MLJPI i GC FBiH i GC RS bili uključeni u izradu i dopunu Priloga institucija BiH za izvještaj o napretku u procesu pridruživanja EU, kao i odgovore na Upitnik EK za pridruživanje BiH Evropskoj uniji. Istovremeno, Direkcija za evropske integracije BiH (DEI) je instruirala institucije BiH da u pripremi priloga i dopune priloga za Godišnji izvještaj EK, čiju izradu koordinira DEI, u analize stanja, gdje je to primjenjivo, uvrste rodnu dimenziju i statističke podatke razvrstane po spolu.

Izrada Indeksa ravnopravnosti spolova u BiH prema standardima EU u saradnji sa ARS BiH, BHAS-om i Evropskim institutom za ravnopravnost spolova (EIGE) prepoznata je kao jedan od najvažnijih instrumenata za praćenje stanja ravnopravnosti spolova u zemlji, kao i za poređenje sa drugim zemljama EU i regiona. Indeks ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine trenutno pruža kompletne informacije u dva domena, i to u domenu znanja i moći, te djelimične informacije za domen rada i zdravlja. U odnosu na Evropsku uniju, Bosna i Hercegovina zaostaje u svim domenima i poddomenima Indeksa ravnopravnosti spolova.

ARS BiH MLJPI i GC RS i GC FBiH kontinuirano daju mišljenja na zakonske i druge akte, te predlažu načine usaglašavanja sa ZoRS-om i drugim pravnim standardima za ravnopravnost spolova. Tako je ARS BiH MLJPI dala 170 mišljenja na različite vrste izvještaja dokumenta u toku implementacije GAP BiH 2018.-2022. na osnovu dokumenta koji su joj dostavljani. Najveći broj mišljenja se odnosio na prijedloge odluka, prijedloge izvještaja i pravilnika, a nešto manje na informacije i nacрте zakona, prijedloge strategije, i sl. Sugestije su se najčešće odnosile na zabranu diskriminacije u jeziku kao što su npr. nazivi pozicija, obavezu prikupljanja, evidentiranja, obrađivanja i prikazivanja statističkih podataka po osnovu spola, ali također i na obavezu ravnopravne zastupljenosti spolova (40% manje zastupljenog spola) u organima. Uočena je i prepoznata potreba uključivanja pitanja ravnopravnosti spolova i uključivanje mjera za otklanjanje diskriminacije na osnovu spola.

U periodu implementacije GAP BiH 2018-2022. godine GC FBiH dao preko 80 mišljenja o usaglašenosti propisa, politika, strategija i drugih dokumenata sa odredbama ZoRS-a u BiH i međunarodnim standardima iz ove oblasti. Urađeno je 60 stručnih analiza i na temelju istih distribuirano 28 setova preporuka po prioritnim oblastima sa inicijativom za njegovu implementaciju. GC FBiH pruža stručnu i tehničku podršku institucijama FBiH, kantonalnim vladama i općinama/gradovima na području FBiH te izrađuje analize koje su preduslov za dalji razvoj u skladu sa obavezama iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH ali i Zakona o razvojnom planiranju. Donesena je Uredba o postupku procjene uticaja propisa⁵³ koji su uveli obavezu prethodne (*ex ante*) i naknadne (*ex post*) procjene uticaja. Procjena uticaja propisa (*Regulatory Impact Assessment - RIA*) je sistematski proces identifikacije i testiranja očekivanih efekata predloženih propisa. Ovom Uredbom je uređeno i pitanje procjene uticaja propisa na ravnopravnost spolova.

Jedan od ključnih napredaka je utvrđivanje jasnih principa ravnopravnosti spolova u sve faze razvojnog planiranja i upravljanja koje su integrirane u Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH i prateće razvojne dokumente uključujući tu i Strategiju razvoja FBiH 2021. - 2027. godine.

U smislu razrade ovih principa Gender Centar FBiH je zajedno sa Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, Gender centrom RS i projektnim partnerima izradio Priručnik za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike, 2020. godine.

Osim toga, GC FBiH je izradio prijedloge amandmana na Ustav FBiH sa aspekta ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti te ih uputio komisijama za jednakopravnost spolova Predstavničkog doma i Doma naroda Parlamenta FBiH.

GC RS je u periodu implementacije GAP BiH 2018.-2022. godine dao 150 mišljenja na zakone i druge akte, strategije, politike i programe sa fokusom na analizu primjene ZoRS u BiH. Većina obrađivača akata primjenjuje pravne standarde za ravnopravnost spolova pri njihovoj izradi, ili se na intervenciju i preporuke Gender centra ti standardi naknadno ugrađuju u tekst zakona ili drugog akta. GC RS je također učestvovao u radu Radne grupe za implementaciju procesa procjene uticaja propisa za oblast strateškog planiranja ili upravljanja razvojem RS s ciljem unapređenja ravnopravnosti spolova.

⁵³ ("Službene novine FBiH", broj 55/14 i 67/20)

U svrhu praćenja primjene Istanbulske konvencije u RS, GC RS je izradio instrumente i metodologiju rada koju je usvojila Vlada RS. U decembru 2019. godine, GC RS je i izradio Izvještaj Republike Srpske o primjeni Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici za period 2017.-2018. godine, koji je bio osnov za izradu i podnošenje izvještaja o primjeni Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici za period 2017.-2018. godine. Vlada RS je usvojila informaciju o zaključnim zapažanjima o implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konvencija) 2020. godine na prijedlog GC RS. Nakon usvajanja Informacije, GC RS je istu uputio svim resornim ministarstvima RS. GC RS je izradio Informaciju o realizaciji preporuka iz Zaključnih zapažanja o Šestom periodičnom CEDAW izvještaju Bosne i Hercegovine, na zahtjev CEDAW Komiteta. Pored toga, GC RS, kao Koordinaciono tijelo za praćenje primjene Istanbulske konvencije je učestvovao u evaluacionom procesu koji se vodio sa ciljem provjere i ocjene primjene Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U Republici Srpskoj je izrađen Akcioni plan za implementaciju Istanbulske konvencije za period 2023.-2025. godine.

Tokom implementacije FIGAP II programa GC RS je podržao projekte vainstitucionalnih i institucionalnih partnera te sarađivao sa UN Women kancelarijom u BiH, Razvojnim programom UN-a (UNDP) i Vijećem Evrope.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **efikasno praćenje i unaprijeđenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u BiH, radi utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života.**

- I.1.56. Implementacija, koordinacija, praćenje i izvještavanje o ispunjavanju obaveza Bosne i Hercegovine prema dokumentima UN, Vijeća Evrope, EU i drugih međunarodnih tijela u oblasti ravnopravnosti spolova.
- I.1.57. Predstavljanje na međunarodnom nivou i sudjelovanje u aktivnostima tijela za ravnopravnost spolova i ljudskih prava žena, radnih skupina i mehanizama UN-a i Vijeća Evrope.
- I.1.58. Pokretanje inicijative za vođenje pregovora, zaključivanja i ratifikacije međunarodnih dokumenata za ravnopravnost spolova.
- I.1.59. Davanje mišljenja o usaglašenosti prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH i postupanje po Jedinstvenim pravilima za primanje i obrađivanje zahtjeva za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine.
- I.1.60. Upućivanje inicijativa i učestvovanje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, politika i programa u cilju utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života.
- I.1.61. Provođenje ili pružanje podrške izradi kvantitativnih i kvalitativnih analiza i istraživanja o statusu spolova u Bosni i Hercegovini u različitim oblastima javnog i privatnog života kao osnov za efikasno planiranje zasnovano na stvarnim potrebama, te ocjena uvođenja standarda ravnopravnosti spolova u zakone, strategije, politike i programe.
- I.1.62. Redovno izvještavanje o stanju ravnopravnosti spolova u BiH na osnovu izvještaja nadležnih institucija.
- I.1.63. Redovno izvještavanje o realizaciji sektorskih strategija i akcionih planova iz oblasti ravnopravnosti spolova na osnovu izvještaja nadležnih institucija.

Nosioci odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH.

Rok implementacije: 2023. -2027. godine

Jačanje i saradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova

Uvod

Uputstva, obaveze, ciljevi i smjernice za osnaživanje i održivost svih nacionalnih mehanizama, njihova saradnja i jačanje kapaciteta, sadržani su u Poglavlju 37. Memoranduma 21 „Nacionalni mehanizmi i međunarodna saradnja za jačanje kapaciteta zemalja u razvoju“ UN Komiteta za ekonomske i socijalne poslove, Studiji o efikasnom funkcionisanju državnih mehanizama za integrisanje pitanja roda u zemljama članicama VE (2004. godine), državnim mehanizmima: planovi akcije i integriranje gendera u zemljama članicama VE od 4. Svjetske konferencije žena u Pekingu 1995. godine (2004. godine), Priručniku VE o nacionalnim mehanizmima za promovisanje rodne jednakosti i planovi akcije – smjernice za uspostavljanje i implementaciju državnih mehanizama za promovisanje jednakosti, sa primjerima dobrih praksi, 2001. godine, Ustavu Bosne i Hercegovine (1995.) godine, te Zakonu o upravi Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, br. 32/02). Bosna i Hercegovina ima uspostavljene institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom, entitetskim, kantonalnim i općinskim nivoima, čime su stvoreni osnovni preduslovi za primjenu ZoRS BiH.

Svi institucionalni mehanizmi imaju jasan mandat, u skladu sa svojim odgovornostima, a ključne subjekte u ovom procesu predstavljaju ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS. Ova tri institucionalna mehanizma za ravnopravnost spolova su odlučujuća poluga u pokretanju i provođenju aktivnosti, projekata i programa iz oblasti ravnopravnosti spolova, kao i iniciranju uspostavljanja takvih mehanizama na lokalnom nivou.

Kako bi do sada uvedene mjere još jače zaživjele u svim porama društva, ove institucije treba još jačati, te dodatno jačati njihovu međusobnu saradnju i koordinaciju. Od suštinskog je značaja i saradnja i stručna podrška drugim institucijama u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova.

Ocjena stanja

Mreža institucionalnih mehanizama za rodna pitanja na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti u BiH stalno se širi - kroz inicijative i uspostavljanje komisija za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou, kao i imenovanje kontakta lica za rodna pitanja unutar institucija na svim nivoima vlasti u BiH. Međutim, i dalje postoji nedostatak ljudskih resursa, kao i budžetskih sredstava za funkcionisanje ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS, kako bi nastavili unapređivati njihov rad, posebno zbog kontinuiranog povećanja obima posla. Ovaj nedostatak je prevaziđen proaktivnim zajedničkim pristupom međunarodnim donatorima koji pružaju podršku za jačanje ljudskih, stručnih i finansijskih kapaciteta sve tri institucije.

ARS BIH MLJPI, GC FBiH i GC RS implementirali su FIGAP II Program za period (2018. – 2022. godine). Cilj FIGAP II programa je da osigura finansijsku podršku institucijama BiH, RS i FBiH, kao i NVO s ciljem unapređenja socio-ekonomskih uslova. FIGAP II program je sastavni dio programa rada i budžeta GIM. U izvještajnom periodu, fokus djelovanja je bio u oblastima „Rod i sigurnost“, „Sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja“ i „Rad i zapošljavanje“, kao i podrška ranjivim grupama žena.

U oktobru 2020. godine počela je implementacija Projekta „EU podrška za ravnopravnost spolova“ („*Gender Equality Facility*“) koji koordinira ARS BIH MLJPI, a finansira se iz sredstava IPA. Projekat, kojeg provodi UN WOMEN, ima za cilj jačanje domaćih vlasti za postupanje u skladu s međunarodnim obavezama i pravnom stečevinom EU u oblasti ravnopravnosti spolova, te unapređenje učinkovitosti institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova. Poseban fokus stavljen je na proces osnaživanja kapaciteta za upotrebu rodnih pokazatelja i statistika u odnosu na praćenje Ciljeva održivog razvoja, GAP BiH, Akcionog plana za UNSCR 1325, Istanbulske konvencije i drugih propisa.

Pored toga, u toku je implementacija projekta finansiranog sredstvima iz IPA projekta „EU za ljudska prava i antidiskriminaciju“, čiji je cilj unapređenje ispunjavanja kriterija u vezi sa zaštitom osnovnih ljudskih prava u skladu sa EU *Acquis* i međunarodnim standardima. U okviru ovog projekta održan je niz sastanaka s ciljem predstavljanja iskustava i praksi u radu na prevenciji i zaštiti od rodno zasnovane diskriminacije, posebno u medijima, te razmjene iskustava od zajedničkog interesa za BiH i druge zemlje iz regiona s ciljem prevencije i zaštite od rodno zasnovane diskriminacije. Ovaj projekat predstavlja nastavak dobre prakse regionalne saradnje u oblasti ravnopravnosti spolova koji pokazuje da regionalni pristup i razmjena iskustava u ovoj oblasti pružaju mogućnost za bolje strateške ideje, te međusobnu razmjenu resursa, znanja i vještina, kako bi se postigla bolja rješenja i rezultati unutar pojedinih država.

Koordinacioni odbori za implementaciju GAP-a BiH, na nivou institucija BiH i na entitetskom nivou su ključni za implementaciju GAP-a BiH. Unaprijeđena je saradnja ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS sa institucijama na svim nivoima vlasti. Poboľšan je mehanizam koordinacije između institucija za ravnopravnost spolova i svih drugih institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera, na svim nivoima vlasti.

GC FBiH pruža podršku KO za izradu i praćenje Objedinjenog operativnog plana FBiH za provođenje GAP BIH u FBiH, Izvršnom timu za izradu i praćenje implementacije Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici; aktivnostima u implementaciji Akcionog plana za podršku i razvoj ženskog poduzetništva žena u FBiH (APRPŽ FBiH), kao i podršku uspostavljanju i jačanju kantonalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici. U Federaciji BiH je usvojeno šest kantonalnih i 30% Gender akcionih planova jedinica lokalne samouprave u FBiH, a GC FBiH je pružio stručnu podršku koordinacionim tijelima zaduženim za njihovu izradu.

GC FBiH i GC RS podržavaju rad komisija za ravnopravnost spolova na lokalnom nivou vlasti, provodeći programe obuka i inicirajući različite aktivnosti. Može se konstatovati da u pojedinim općinama postoje dobri i funkcionalni modeli rada, te da je povećan broj općina koje su izradile lokalne planove za unapređenje ravnopravnosti spolova, uključujući i budžete. Međutim, važno je naglasiti da pojedine komisije na kantonalnom (u FBiH) i općinskom nivou nisu funkcionalne, te je neophodno ojačati kapacitete spomenutih komisija kako bi mogle provoditi aktivnosti iz svojih mandata.

GC RS, zajedno s nevladinim sektorom radi na jačanju unutrašnjih kapaciteta lokalnih samouprava za podršku promociji i zalaganju za ženska prava, sa posebnim fokusom na žene iz ranjivih grupa. Pored toga, GC RS učestvuje u izradi i davanju mišljenja prilikom izrade LGAP. Trenutno je 50 % lokalnih samouprava uvelo princip ravnopravnosti spolova, a ovakav pristup doprinijeo je daljoj realizaciji člana 24. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH, te jačanju kapaciteta lokalnih zajednica za donošenje ove vrste dokumenata kako to Zakon i propisuje.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **jačanje kapaciteta, operativnosti i održivosti institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i drugih institucija u procesima uključivanja principa ravnopravnosti spolova na svim nivoima.**

Organizaciono i stručno jačanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova (povećanje ljudskih kapaciteta, stručno usavršavanje, publikovanje i distribucija edukativnih i stručnih materijala, unapređenje resursno-edukacionog i dokumentacionog centra).

Kontinuirana koordinacija između ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS (kroz djelovanje Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje implementacije GAP BiH)

Podrška Komisiji za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (KORS PD PS BiH), komisijama za ravnopravnost spolova Parlamenta FBiH i Odboru jednakih mogućnosti Narodne skupštine RS i drugim organima zakonodavne vlasti.

Izrada planova, osiguranje donatorskih sredstava i sprovođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti.

Podrška radu postojećih i uspostavljanju novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalnom i lokalnom nivou organizacije vlasti u BiH.

Nosioci odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH

Rok implementacije: 2023 - 2027. godine

Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva

Uvod

U savremenom društvu mediji predstavljaju najznačajniji izvor informacija, te imaju veliki uticaj na formiranje ličnog i javnog mišljenja.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, CEDAW Konvencija, Pekinška deklaracije i platforma za akciju, Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Evrope, Aneks 1 Dejtonskog mirovnog sporazuma, EU Gender Mapa puta i Gender akcioni plan BiH, u svojoj osnovnoj koncepciji zahtijevaju prikazivanje žena i muškaraca na ravnopravan i nestereotipan način, s punim poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva.

Pekinška platforma za akciju navodi oblast „Žene i mediji“ kao jednu od dvanaest oblasti u kojima je potrebno obezbijediti odgovarajuću zastupljenost žena. Ovaj dokument definiše korake, koji imaju za cilj postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u medijima. Dosadašnja istraživanja i dostupni rezultati potvrđuju da se nedovoljna zastupljenost žena u političkom, privrednom i ostalim oblastima javnog života u Bosni i Hercegovini reflektuje na nedovoljnu zastupljenost u medijima i kroz medije.

Procjena stanja

GIM redovno organizuju i učestvuju u promotivnim aktivnostima i kampanjama za podizanje svijesti javnosti o značaju ravnopravnog učešća muškaraca i žena, dječaka i djevojčica u svim oblastima života. Podizanje svijesti javnosti provodi se putem medijskih kampanja na značajne datume, zatim kroz organiziranje i učestvovanje na okruglim stolovima, organiziranje konferencija i seminara za različite ciljane grupe. Promotivne aktivnosti u izvještajnom periodu uključuju obilježavanje značajnih datuma iz oblasti ljudskih prava i ravnopravnosti spolova, u okviru Sedmice ravnopravnosti spolova („Gender Week“), međunarodne kampanje „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja na osnovu spola“, te ostalih značajnih datuma. Pošto su 2020. i 2022. su bile i godine općih i lokalnih izbora, to je podrazumijevalo i dodatne aktivnosti vezane promociju žena na pozicijama donošenja odluka. Pored toga situacija uzrokovana pandemijom je dodatno podstakla aktivnosti o podizanju svijesti o ravnopravnosti spolova.

Pored toga, ARS BiH MLJPI redovno realizuje kampanju povodom 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja, a tokom 2022. godine jer realizovana informativna javna kampanje za podizanje svijesti bh. javnosti o ženskim pravima prema CEDAW Konvenciji, Fakultativnom protokolu i pravosuđu kako bi se prezentovao sadržaj preporuka UN CEDAW Komiteta. Video-isječci i infografike koji se odnose na Zaključna zapažanja CEDAW Komiteta na Šesti peiordični izvještaj BIH, objavljeni su u medijima i putem društvenih mreža, sa preko 2.000.000 impresija. ARS BiH MLJPI se pridružila pokretu **#nisamtrazila**, s ciljem podizanja svijesti o važnosti prepoznavanja seksualnog nasilja, pružanja neophodne podrške žrtvama i adekvatnog kažnjavanja počinitelaca.

Regulatorni okvir za elektronske medije za koje je nadležan RAK BiH obuhvata Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija i Kodeks o komercijalnim komunikacijama sadrži eksplicitne odredbe zabranjujući govor mržnje, podsticanje na diskriminaciju po različitim osnova. Agencija je trenutno u procesu revizije oba Kodeksa u cilju njihove harmonizacije sa revidiranom Direktivom 2018/1808 EU o audiovizuelnim medijskim uslugama. Pored toga, Regulatorna agencija za komunikacije

(RAK) je učestvovala u događajima namijenjenim medijima, javnim službenicima, pravosudnim i policijskim organima, kako bi se postigla efektivna primjena zakona u ovoj oblasti.

DEI na FB nalogu svake godine 25. novembra podsjeća na Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, te objavljuje svoje korporativne vizuale u periodu „16 dana aktivizma“ u narandžastoj boji.

Pored spomenutih, u BiH se svake godine obilježavaju:

- Međunarodni dan žena, 8. mart
- Međunarodni dan djevojčica u informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT), zadnjeg četvrtka u aprilu
- Međunarodni dan porodice, 15. maja
- Međunarodni dan borbe protiv homofobije, 17. maja
- Međunarodni dan žena na selu, 15. oktobra
- Međunarodni dan muškaraca, 19. novembra
- 16 dana aktivizma, 25. novembra – 10. decembra
- Međunarodni dan ljudskih prava, 10. decembar

GC RS redovno (na godišnjem/dvogodišnjem nivou) provodi kampanje „Bijela vrpca - Muško ne nasilju nad ženama“ i „Stop nasilju nad ženama“, „RAVNOPRAVNO za žene na selu“, „Djevojčice u IKT“ i „Biraj ravnopravno“ (kampanja u izbornim godinama za lokalne i opće izbore), u saradnji sa najvišim zvaničnicima i nosiocima odluka u RS, republičkim i lokalnim organima vlasti, nevladinim organizacijama, medijima i javnim ličnostima (sportisti i drugi). GC RS kontinuirano saraduje i poziva sve medije da žene i muškarce prikazuju na ravnopravan i nestereotipan način.

GC FBiH provodi aktivnosti na informisanju i obuci javnosti o potrebi poštivanja različitosti, uvažavanju lica s invaliditetom, lica iz marginaliziranih grupa žena i muškaraca pripadnica/pripadnika romske nacionalne manjine, prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama kao i govora mržnje. U okviru realizacije Akcionog plana za implementaciju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2018.-2020.) i aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja lica s invaliditetom u FBiH (2016.-2021.) distribuirani su promotivni leci s podacima o vrstama nasilja u porodici, načinima prijavljivanja i subjektima zaštite, koji su prilagođeni slijepim i slabovidnim licima, na način da je broj SOS telefona 1265 štampan na Brajevom pismu. U okviru implementacije digitalne kampanje „Bolje vako“ korišteni su pristupačni formati za lica sa slušnim oštećenjima (tumač gestovnog jezika).

Vijesti o aktivnostima ARS BiH MLJPI i gender centara, uključujući i promotivne, redovno se objavljuju i na internet-stranicama. GC RS je tokom pandemije radio na aktivnostima podizanja svijesti onlajn putem stranice na Fejsbuku i Instagramu. Analiziranjem pregleda i podjela na FB i Instagramu, konstatovano je da su pregledi prešli preko 200.000 viđenja, dijeljenja i reakcija. Porast broja posjeta web stranicama ukazuje na povećan nivo informisanosti o pitanjima iz oblasti ravnopravnosti spolova, kako unutar institucija, tako i u široj javnosti u BiH.

RAK redovno objavljuje podatke o rodnoj zastupljenosti u upravljačkim strukturama u medijima, na osnovu podataka iz registra pružalaca medijskih usluga. Prema prikupljenim podacima Agencije u 2021. godini, od ukupnog broja radijskih i televizijskih stanica u BiH (265), na direktorskim pozicijama je 68 žena (25,6%), dok je na pozicijama glavnih i odgovornih urednica njih 112 (42,2%).

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama su **gender senzitivni elektronski i pisani mediji u Bosne i Hercegovine**

Podizanje svijesti javnosti kroz obilježavanje značajnih datuma iz oblasti ravnopravnosti spolova (sedmice ravnopravnosti spolova „Gender Week“, međunarodne kampanje „16 dana aktivizma

borbe protiv nasilja na osnovu spola“, „Generacija za ravnopravnost“, te ostalih značajnih datuma u oblasti ravnopravnosti spolova).

Organizovanje promotivnih događaja, kampanja, konferencija, radionica, okruglih stolova, tematskih sjednica o ravnopravnosti spolova u različitim oblastima društvenog života, uključujući i izradu i distribuciju promotivnih i edukativnih materijala.

Unapređenje i redovno ažuriranje sadržaja web stranica ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.

Podsticanje usvajanja i sprovođenja mjera, smjernica, pravila ponašanja ili drugih odredbi u okviru elektronskih i štampanih medija, koje uključuju eliminaciju diskriminacije na osnovi spola i štetnih gender stereotipa u medijskim sadržajima, imajući u vidu uticaj medija na oblikovanje vrijednosti sudova i ponašanja, potreba i interesa žena i muškaraca u svim fazama života.

Podsticanje i podrška proizvodnji medijskih sadržaja koji prikazuju žene i muškarce na ravnopravan i nestereotipan način, promoviraju njihov ravnopravan status i uloge u privatnoj i javnoj sferi, s punim poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva.

Nosioci odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.

Rok implementacije: 2023. - 2027. godine

Podrška institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova

Uvod

Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u planove, programe i budžete institucija na svim nivoima vlasti u BiH uključivalo je, tokom implementacije GAP-a BiH, kontinuirano jačanje kapaciteta institucija uz stručnu podršku ARS BiH MLJPI i gender centara. To je podrazumijevalo kontinuirane obuke državnih službenika, podršku izradi gender analiza, inicijativama na usklađivanju propisa i uvođenju posebnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova, kao i podršku radu koordinacionih tijela uspostavljenih za praćenje važećih strategija i politika. ARS BiH MLJPI i GC RS i GC FBiH pružali su podršku nadležnim institucijama i koordinirali implementaciju važećih strategija, akcionih planova, te uvođenje posebnih akcija u područja kritična za unaprijeđenje položaja žena i ravnopravnosti spolova.

U proteklom periodu najveći doprinos sistemskom uvođenju ravnopravnosti spolova u prioritetne oblasti društvenog djelovanja postignut je kroz implementaciju FIGAP II programa, čime su obezbijeđena značajna sredstva za finansiranje GAP BiH za period 2018.-2022. godine uključujući podršku nadležnim institucionalnim kao i vaninstitucionalnim partnerima. U tom procesu ključnu ulogu imaju ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH i GC RS, te mehanizmi saradnje između ovih institucija i drugih institucija na svim nivoima vlasti u BiH, kao i nevladinog sektora. U toku je proces izrade FIGAP III programa, te obezbijeđivanja donatorskih sredstva za finansiranje narednog GAP BiH za period 2023.-2027. godine, uključujući podršku institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima.

Ocjena stanja

U okviru implementacije GAP-a BiH GIM kontinuirano pružaju stručnu i konsultativnu podršku institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima u realizaciji programa i projekata, koji imaju za cilj uvođenje principa ravnopravnosti spolova. Tema ravnopravnosti spolova uvrštena je u redovne programe obuka koji se za različite ciljne grupe provode na nivou BiH i entiteta.

U skladu sa ciljevima GAP-a BiH, kao i na osnovu obaveze koja proističe iz ZoRS BiH, zaživjela je praksa donošenja internih akata (odluka, smjernica, preporuka) o uvođenju konkretnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u nadležnim institucijama. Tako je oblast ravnopravnosti spolova integrisana u Program obuka Agencije za državnu službu BiH za novouposlene državne službenike. Pored toga, 2020.

godine, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (VSTV BiH) usvojilo je Strategiju za unapređenje ravnopravnosti spolova u pravosuđu BiH, na temelju koje sve pravosudne institucije u BiH trebaju donijeti vlastite akcijske planove.

MS BiH je donijelo Odluku o formiranju KO MS BiH, kojom su definisane aktivnosti ovog ministarstva u vezi s primjenom ZoRS BiH, odnosno GAP BiH. MS BiH je potom izradilo Poslovnik o radu Koordinacionog odbora MS BiH, te Plan rada s ciljem unapređenja kapaciteta za uvođenje principa ravnopravnosti spolova u rad ministarstva, uključujući usklađivanje politika, zakona i drugih propisa.

Na osnovu Vodiča za prevenciju uznemiravanja na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja u Institucijama Bosne i Hercegovine, 64 institucije sa nivoa BiH donijele su odluke o nultoj toleranciji za seksualno uznemiravanje i imenovale savjetnike/ce za prevenciju rodno zasnovane diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola.

U skladu sa ciljevima i prioritarnim oblastima iz GAP-a BiH, gender mehanizmi kontinuirano podržavaju proces uvođenja rodno odgovornog budžetiranja (ROB) u budžetski sistem u BiH, što predstavlja važan instrument, ali i praktičnu mjeru kojom se promovise i unapređuje ravnopravnost spolova. Osnovni cilj koji se želi postići pomenutim mjerama je da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dio redovnih programa i budžeta institucija. Tako je novi Nacrt zakona o budžetu institucija Bosne i Hercegovine i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine iz 2021. godine predvidio da su budžetski korisnici kod kojih su planirani tekući grantovi i transferi dužni obavezati krajnje korisnike tekućih grantova i transfera da uključe rodni aspekt prilikom rasporeda sredstva, kao i prilikom izvještavanja o namjenskom utrošku sredstava. "Situacija u pogledu izdvajanja budžetskih sredstava nadležnih institucija BiH za finansiranje aktivnosti na promociji i postizanju ravnopravnosti spolova nije bitno promijenjena. Institucije i dalje ne izdvajaju posebna sredstva za finansiranje ovih aktivnosti, niti su se stekli uslovi za sistemsko uvođenje i primjenu rodno-odgovornog budžetiranja. Stoga se, kao što je već pomenuto, GIM značajno oslanjaju na međunarodnu podršku i ulažu napore u iznalaženje dodatnih donatorskih sredstava.

GC FBiH je izradio Analizu pravnog okvira i prijedlog mjera za uključivanje principa ravnopravnosti spolova i principa rodno odgovornog budžetiranja u proces zapošljavanja i obuke državnih službenika/ca. Ministarstvo finansija (MFT) FBiH je izradilo Smjernice za uključivanje principa ravnopravnosti spolova (gender mainstreaming) i rodno odgovornog budžetiranja u proces planiranja, dodjele i praćenja uticaja grantova (npr. dodatni bodovi se dodjeljuju za korisnice grant sredstava iz resora poljoprivrede i poduzetništva, te je uvedena mjera stimulacije poslodavaca za zapošljavanje žena žrtava nasilja u porodici). U saradnji sa VSTV BiH unaprijeđen je mehanizam prikupljanja i obrade statističkih podataka o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici za područje FBiH.

Usvojeno 6 kantonalnih Gender akcionih planova. Ovi planovi analiziraju stanje ravnopravnosti spolova u kantonu u vezanim za GAP BiH, te utvrđuju aktivnosti koje su kontekstualizirane za kantonalni nivo vlasti i utvrđuju mehanizme koordinacija. GC FBiH pruža punu tehničku podršku kantonalnim vladama u procesu izrade te potpomaže unapređenje kapaciteta KO uspostavljenih za provođenje aktivnosti iz KGAP-ova.

GC RS je kroz program FIGAP II, a u saradnji sa Agencijom za državnu upravu (ADU) RS, utvrdio prioritete u planiranju programa obuke i novih modula za ravnopravnost spolova državnih službenika i namještenika nakon novog Zakona o državnim službenicima i namještenicima, a princip ravnopravnosti spolova uvodi se kao obaveza redovnog usavršavanja. Također se planira uvođenje specijalističke obuke za sudije i javne tužioce i koje će postati redovan dio plana i programa Centra za edukaciju sudija i tužilaca (CEST) RS, što predstavlja veliki napredak u institucionalizaciji ravnopravnosti spolova u sudskoj praksi.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dio redovnih programa i budžeta institucija, te uspostavljanje stvarnog partnerstva između institucija i NVO.**

Osnovne i napredne obuke državnih službenika o konceptu ravnopravnosti spolova i obavezama prema domaćim i međunarodnim normativno-pravnim standardima za ravnopravnost spolova, i druge obuke o primjeni ovih standarda prema potrebama ciljnih grupa.

Koordinacija i podrška institucijama u donošenju programa mjera za uvođenje i primjenu standarda za ravnopravnost spolova, uključujući i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja pri planiranju i izvršenju budžeta.

Uspostavljanje drugih vidova formalne i neformalne saradnje sa institucijama vlasti u svim sektorima i na svim nivoima u cilju razmjene informacija, planiranja i sprovođenja zajedničkih programa i aktivnosti, učešća (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima.

Dodjela sredstava, stručna podrška i praćenje provođenja projekata institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera (nevladinih i drugih organizacija civilnog društva) na svim nivoima organizacije vlasti, koji se finansiraju iz donatorskih sredstava (Finansijski instrument za implementaciju GAP-a i ostali).

Nosioci odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.

Rok implementacije: 2023 - 2027. godine

STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva

Uvod

Budući da je ostvarivanje ravnopravnosti spolova zajednički cilj koji se tiče društva u cjelini, uspostavljanje i razvoj saradnje je ključna strategija za efektivno promovisanje i postizanje rezultata u oblasti ravnopravnosti spolova. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova kontinuirano rade na uspostavljanju i jačanju formalnih i neformalnih vidova saradnje sa drugim institucijama na svim nivoima organizacije vlasti, nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva, akademskim i istraživačkim zajednicama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim činiocima, uključujući i širu saradnju na regionalnom i međunarodnom nivou.

Saradnja sa partnerima odvija se kroz multisektorski pristup, zavisno od nadležnosti i prioriteta, nekada na inicijativu ARS BiH MLJPI i GC RS i , nekada u vidu zajedničkih aktivnosti, na inicijativu institucionalnih ili vaninstitucionalnih partnera i međunarodnih organizacija. Ovim se obezbjeđuje participativni pristup i učešće svih, razmjena iskustava i dobrih praksi, što daje novi kvalitet radu na sprovođenju politika i strategija usmjerenih na unapređenje ravnopravnosti spolova.

U prethodnom periodu, došlo je do jačanja regionalne saradnje sa zainteresovanim GIM regije, kao i saradnje sa međunarodnim organizacijama. Organizacije civilnog društva, socijalni partneri i akademska zajednica su ključni partneri u implementaciji programa, projekata i aktivnosti na unapređenju ravnopravnosti spolova.

Prioritetne oblasti u okviru strateškog cilja 3:

Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou

Uvod

Bosna i Hercegovina je pokrenula regionalnu saradnju u oblasti ravnopravnosti spolova potpisivanjem Regionalne deklaracije o saradnji GIM Zapadnog Balkana 2005. godine, koja je 2013. godine proširena i na zemlje Mediterana (zemlje Sjeverne Afrike). Pozivajući se na Regionalnu deklaraciju potpisana je, u julu 2014. godine, Zajednička izjava o saradnji institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova zemalja Zapadnog Balkana.

Regionalna saradnja je važan aspekt rada ARS BiH MLJPI, te BiH kroz postojeće institucionalne mehanizme i dalje nastavlja da igra značajnu ulogu u području regionalne saradnje. Na taj način se održava kontinuitet razmjene informacija između predstavnika/ca zakonodavne, izvršne vlasti i netavisnih organa u BiH i zemljama regije kroz razmjenu dobrih praksi, stručnih i finansijskih resursa.

Saradnja sa međunarodnim organizacijama, kao što su švedska SIDA, austrijska ADA, švajcarski SDC, Ambasada Kraljevine Norveške u BiH, UN WOMEN, UNDP, Populacijski fond UN-a (UNFPA), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), EUPM, NATO, OSCE i druge, ostvarena je kroz implementaciju zajedničkih programa, projekata i aktivnosti prilagođenih potrebama i prioritetima institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova. Samim tim, ostvarena saradnja predstavlja direktnu podršku implementaciji GAP BiH, kao i sektorskih strategija i akcionih planova.

Ocjena stanja

Intenzivirana je saradnja sa relevantnim institucionalnim akterima ravnopravnosti spolova na regionalnom nivou u implementaciji zajedničkih aktivnosti. Saradnja se razvijala kroz brojne regionalne i međunarodne događaje, na kojima su ujedno promovisane dobre prakse BiH na uvođenju i primjeni međunarodnih

standarda za ravnopravnost spolova u različitim oblastima, posebno kroz implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ i Konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije).

U periodu 2018. – 2022. godine održavali su se regionalni sastanci i konferencije, a na njihovu frekvenciju znatno je uticala i pandemija uzrokovana COVID-19. Uspostavljen je Regionalni koordinacioni odbor za gender pitanja s ciljem razmjene informacija i dobrih praksi. ARS BiH MLJPI je bila suorganizator regionalnih konferencija i foruma na temu sprečavanja i zaštite nasilja na osnovu spola, unapređenju institucionalnog odgovora za prikupljanje podataka o nasilju nad ženama i sprečavanju femicida kao i implementaciji UNSCR 1325 i pitanju ravnopravnosti spolova u sklopu politika i prakse koje se bave pitanjima migracije i azila.

Kontinuirano se unapređuje saradnja sa međunarodnim organizacijama u realizaciji zajedničkih inicijativa i aktivnosti, prvenstveno IPA projekata u kojima su GIM partneri, te ostalih donatorskih projekata u kojim su GIM implementatori. U svim međunarodnim projektima u kojima učestvuju, ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH ulažu se naporu za uspostavljanjem koordinacije među intervencijama, kako bi se doprinijelo ostvarivanju strateških ciljeva GAP BiH te izbjeglo preklapanje aktivnosti. ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH saraduju sa međunarodnim organizacijama, kao što su UN WOMEN, OSCE, VE, UNDP, SIDA i druge u realizaciji zajedničkih inicijativa i aktivnosti.

U okviru Međunarodnog pokreta „Generacija za ravnopravnost“, Regionalni KO je izradio zajedničke preporuke koje se odnose na prevenciju i zaštitu od seksualnog uznemiravanja, a koje su djelom uvrštene u dokument za lobiranje Akcione koalicije protiv rodno zasnovanog nasilja u okviru pokreta Generacija za ravnopravnost.

Pored toga, ARS BiH MLJPI, u saradnji sa UN Women, koordinira Međunarodnom gender grupom (IWGE) koju čine predstavnici ambasada i međunarodnih organizacija, koji rade na pitanjima ravnopravnosti spolova. ARS BiH MLJPI učestvuje u Upravnom odboru Projekta *Horizontal Facility* za Zapadni Balkan i Tursku 2019.-2022. godine, koji je inicijativa saradnje EU i VE s ciljem usklađivanja sa standardima Vijeća Evrope i pravnim tekovinama Evropske unije u okviru procesa proširenja.

Tim ARS BiH MLJPI je u 2021. godini realizovao CAF projekat (Zajednički okvir procjene) u organizaciji Regionalne škole za javnu upravu (ReSPA). Zajednički okvir procjene (CAF) je model za samoprocjenu u okviru upravljanja ukupnim kvalitetom. CAF ima za cilj da služi kao pomoć organizacijama javnoga sektora za unapređenje njihovog rada. Osmišljen je za upotrebu u svim područjima javnoga sektora, a primjenjiv je na državnom, federalnom, regionalnom ili lokalnom nivou. Jedan od važnih rezultata u proteklom periodu je CAF projekat (Zajednički okvir procjene) u organizaciji Regionalne škole za javnu upravu (ReSPA).

Pored toga, CIK BiH je članica *WEM International - Žene u izbornim tijelima – International*⁵⁴, a ovo tijelo, osnovano od strane izbornih tijela u cijelom svijetu ima za cilj uravnoteženu zastupljenost žena i muškaraca na svim nivoima tijela za implementaciju izbora, a posebno na vodećim pozicijama.

Kroz učešće na okruglim stolovima, seminarima, webinarima, online konferencijama, diskusijama i panelima te projektima, GC FBiH je ostvario saradnju sa mnogim organizacijama civilnog društva a posebno putem uspostavljenih mreža kao što su Ženska mreža, Sigurna mreža, Mreža mira, udruženja lica sa invaliditetom, Mreža žena Romkinja i druge. Sredstvima FIGAP II programa, pružena je podrška za preko 150 organizacija civilnog društva čime je dodatno osnažena saradnja sa ovim organizacijama. Saradnja sa međunarodnim organizacijama se provodi kroz podršku na projektima FIGAP, GEF, te unapređenje pristupa multisektorskim uslugama za žrtve rodno zasnovanog nasilja na kantonalnom i općinskom nivou sa UN WOMEN i jačanje institucionalnih mehanizama za prevenciju, postupanje i zaštitu u slučajevima nasilja u porodici sa USAID kao i kroz učešće u projektnom odboru projekta „Žene u izborima u BiH“ sa UNDP.

Kroz učešće na on-line sastancima, konferencijama, međunarodnim i regionalnim događajima, GC RS je ostvario saradnju o efikasnim politikama i mjerama na tržištu rada u Bosni i Hercegovini (UNDP BiH), sa

⁵⁴ Women in electoral management - International <http://wem.international>

predstavnicima UN Women i Ekonomskog instituta. GC RS redovno učestvuje na regionalnim konferencijama koje se tiču rodno odgovornog budžetiranja, te je učestvovao u pripremi Izvještaja o realizaciji Evropskog akta o malim i srednjim preduzećima (SBA) u Republici Srpskoj, posebno u dimenziji koja se odnosi na žensko poduzetništvo i poduzetničko učenje. GC RS je ostvario saradnju kroz projekat „*Design thinking for female entrepreneurs in Bosnia-Herzegovina*“ sa i-platformom, Švajcarska, te je uključen u projekat i obuke UNDP BiH IDA - Inkluzivna dekarbonizacija.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **dalje unaprijeđenje regionalne i međunarodne saradnje i koordinacije u implementaciji programa, projekata i aktivnosti na unapređenju ravnopravnosti spolova.**

Jačanje saradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na regionalnom nivou, uključujući razvijanje regionalnih politika i programa za unapređenje ravnopravnosti spolova, kao i međusobnu razmjenu iskustava i najboljih praksi kroz organizovanje regionalnih sastanaka, konferencija i studijskih posjeta.

Saradnja sa međunarodnim organizacijama kroz razmjenu informacija i koordinaciju donatorske pomoći, planiranje i provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, edukativnim i promotivnim događajima

Nosioci odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.

Rok implementacije: 2023. - 2027. godine

Saradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

Uvod

GIM usko saraduju sa predstavnicima/cama civilnog društva, socijalnim partnerima i akademskom zajednicom u ostvarivanju ravnopravnosti spolova u BiH. Ulažu su značajni naponi u cilju unapređenja saradnje sa nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva. Ova saradnja posebno se intenzivira na implementaciji aktivnosti iz oblasti nasilja u porodici, sigurnosti, zdravlja, obrazovanja, rodno osjetljivog budžetiranja i dr., u skladu sa prioritetima GAP-a BiH i sektorskih strategija i akcionih planova. Partnerstvo se dijelom jača kroz realizaciju projekata koju podržava FIGAP II program, te kroz potpisivanje memoranduma o razumijevanju, kao i sporazuma o saradnji sa NVO.

Ocjena stanja

Održiva i konstruktivna i saradnja se nastavlja kroz redovne polugodišnje konsultativne sastanke sa oko 30 NVO koje su u kontinuiranoj komunikaciji sa ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH i drugim institucijama. Na osnovu definiranih dobrih praksi i izazova, te prijedloga za njihovo rješenje, ARS BiH MLJPI je izradila Prijedlog akcionog plana za jačanje saradnje NVO u BiH sa institucionalnim i vaninstitucionalnim partnerima. Definisane su aktivnosti, nosioci odgovornosti kao i okvirni prijedlog rokova koji ovise o raspoloživom vremenu i resursima ARS BiH MLJPI i NVO.

ARS BiH MLJPI i Ženska mreža BiH su u oktobru 2020. godine potpisale Sporazum o saradnji na zaštiti i promociji ravnopravnosti spolova, a ARS BiH MLJPI učestvuje u radu niza projekata unutar kojih se potpisuju protokoli s organizacijama i fondacijama koje rade na promovisanju i zaštiti ravnopravnosti spolova. Istovremeno, VSTV BiH kontinuirano uspostavlja saradnju s relevantnim državnim institucijama, nevladinim i međunarodnim organizacijama, svjesno značaja njihove uloge u razvoju društva, te činjenice da navedene organizacije predstavljaju glas ranjivih skupina koje zastupaju, a u svrhu planiranja i realizacije aktivnosti kojima će se unaprijediti položaj ranjivih skupina u kontaktu s pravosuđem.

GC RS saraduje kontinuirano sa vaninstitucionalnim partnerima i NVO za unapređenje stanja ravnopravnosti spolova u Republici Srpskoj, putem redovne komunikacije, sastanaka i konsultacija kako bi se pripremili i realizovali projekti, LGAP i unaprijedila saradnja sa nevladinim sektorom i lokalnim zajednicama. GC RS je

potpisao memorandume o saradnji sa Institutom za populaciju i razvoj IPD BiH, te s NVO „Nešto više“. Projekti se bave zaštitom od rodno zasnovanog nasilja dok se u okviru drugog daje podrška jačanju unutrašnjih kapaciteta lokalnih samouprava za promociju i zalaganju za ženska prava u 10 lokalnih zajednica Republike Srpske sa posebnim fokusom na žene iz ranjivih grupa. GC RS je intenzivirao rad na unapređenju položaja žena Romkinja i žena žrtava rata. Pored toga, GC RS je imao redovnu komunikaciju i sastanke sa predstavnicima akademske zajednice. Posebna komunikacija je ostvarena sa Fakultetom političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, te će se u narednoj fazi pristupiti izradi nastavnog plana i programa o ravnopravnosti spolova za prvi ciklus studija Fakulteta političkih nauka. Također, u saradnji sa Upravom za policijsko obrazovanje MUP-a Republike Srpske, izvršeno je pilotiranje prethodno izrađenog Modula za rad sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja, te će se u narednom periodu intenzivirati aktivnosti na uvrštavanju Modula u nastavni plan i program Uprave. GC RS je ostvario saradnju sa organizacijom i-dijaspora koja je podržala realizaciju projekta „Kreativnim razmišljanjem do poduzetništva žena u RS“.

GC FBiH ostvaruje saradnju sa mnogim organizacijama civilnog društva, a posebno putem uspostavljenih mreža kao što su Ženska mreža, Sigurna mreža, Mreža mira, udruženja lica sa invaliditetom, Mreža žena Romkinja i dr. Sredstvima FIGAP II programa, UN Women, USAID, UNDP putem direktnih i indirektnih sporazuma pružena je podrška za preko 150 organizacija civilnog društva. Ovom podrškom dodatno je osnažena saradnja sa ovim organizacijama te su ostvareni brojni rezultati koji su utvrđeni Gender akcionim planom BiH.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **unapređenje saradnje i uspostavljanje stvarnog partnerstva sa nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva.**

Jačanje saradnje sa NVO, planiranje i sprovođenje zajedničkih projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima.

Unapređenje redovne formalne i neformalne saradnje sa drugim organizacijama civilnog društva, uključujući medijske organizacije, socijalne partnere, istraživačke i akademske institucije, profesionalne organizacije i specifične interesne grupe radi podizanja nivoa svijesti o ravnopravnosti spolova;

Nosioci odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS, organizacije civilnog društva, socijalni partneri, akademska zajednica.

Rok implementacije: 2023.-2027. godine